

ORG A A N

DER

V E R E E N I G I N G

TER

B E O E F E N I N G

V A N D E

K R I J G S W E T E N S C H A P .

1926—1927.

'S-GRAVENHAGE,
C. BLOMMENDAAL.
1927.

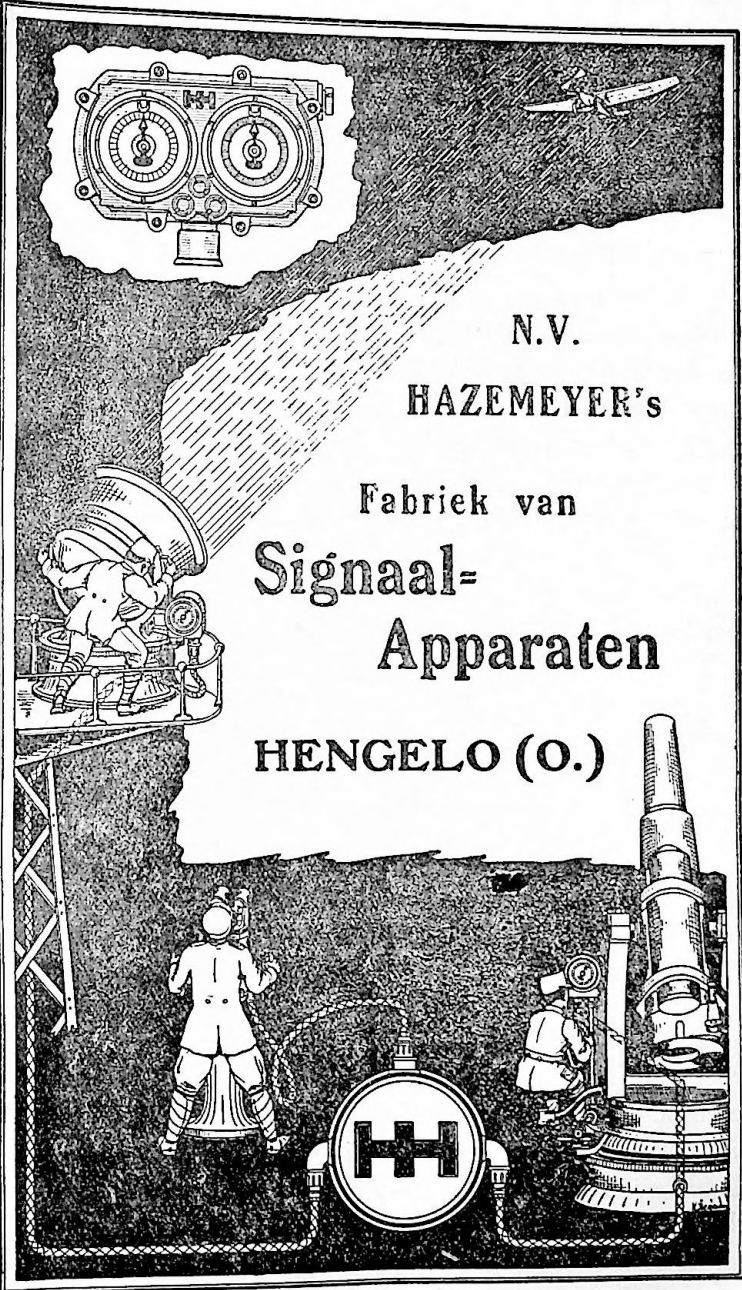
INHOUD

JAARGANG

1926-1927.

Bladz.

- 1 *Leger-Evolutie*. Beknopt historisch overzicht, door
P. P. C. COLLETTE 1
- 2 De doelstelling en samenstelling der Nederlandsche
Weermacht in verband met de internationaal poli-
tieke verhoudingen, door W. J. C. SCHUURMAN 83
- 3 De Indische Defensie. A. De Weermacht in Indië.
B. De factoren welke de organisatie van de Marine
beheerschen, door J. VAN REEDE 139
- 4 De organisatie van bestuur en aanvoering der Neder-
landsche weermacht, door J. F. B. KALFF 207
- 5 Het vraagstuk der bevordering van officieren, door
B. W. T. VAN SLOBBE , , , , 325
- 6 De beteekenis van de psychotechniek voor het leger,
door H. Y. GROENEWEGEN 391
- 7 Verbetering van de Landmacht door overgang tot een
ander stelsel van legervorming met een kleinere
kern van beroepskader, door P. DONK 452
- 8 Het mitrailleurvraagstuk; tactisch en organisatorisch,
door T. J. LAGERWERFF , , 524
- 9 *Discussie over*: „Verbetering van de Landmacht door
overgang tot een ander stelsel van legervorming,
met een kleinere kern van beroepskader,” door
P. DONK , 570
- 10 *Discussie over*: „Het vraagstuk der bevordering van
officieren,” door B. W. T. VAN SLOBBE 721
- 11 Directe en indirecte richting voor kustgeschut, in ver-
band met de verdediging van de Nederlandsche
kusten, door W. F. GROTENDORST 775
- 12 *Discussie over*: „Het Mitrailleurvraagstuk; tactisch en
organisatorisch, door T. J. LAGERWERFF” 818

N.V.
HAZEMEYER's
Fabriek van
**Signaal-
Apparaten**
HENGELO (O.)

LEGER-EVOLUTIE.

(Beknopt historisch overzicht).

Pacificatie van Gent. 8 Nov. 1576 —
Staatsregeling 1798.

Naar den „geest” van de Pacificatie van Gent, waarbij de eerste vereeniging van alle Nederlandsche gewesten tot stand kwam, waren de ingezetenen verplicht persoonlijk mede te werken tot 's lands verdediging.

Art. VIII van de Unie van Utrecht (22 en 23 Jan. 1579), gesloten tusschen de Noordelijke gewesten, spreekt op stellingen toon:

„Ende ten eynde men 't allen tyden sal moghen geassisteerd wezen van de inwoners van den Landen, zullen d'Ingezetenen van deze geunieerde provinciën, steden ende platte Landen, binnen den tijdt van een Maent, nae date van desen, ten lanxten ghemonstert ende opgeschreven worden, te weten, die ghene, die zijn tusschen de 18 ende 60 jaren, om die hoofde ende 't ghetal van die gheweten synde, daarna ten eerste t'samenkomste van deze Bontgenooten vorder gheordonneert te worden, als, tot die meeste bescherminghe ende versekertheyt van deze gheuniceerde Landen bevonden zal worden te dienen.”

Voorts werden bij de Unie de schutterijen erkend (art. XXV): „Insghelycxxx sullen deselve by eede moeten beloven te onderhouden alle Schutteryen, Broederschappen ende Collegiën, die in eenighe Steden ofte Vlecken van deze Unie syn.” De bedoeling was dat de Unie door de schutterijen zou worden beëdigd (Mr. PIETER PAULUS. *Verklaring der Unie*); onder broederschappen en collegiën te verstaan de destijds bestaande gilden, welke veelal gewapende korpsen vormden.

Art. VIII der Unie verlangt *persoonlijke, algemeene dienstplicht*.

Wat is met betrekking tot het voorschrift van art. VIII in de 16e, 17e en 18e eeuw tot uitvoering gekomen?

Het eigenlijke leger bestond destijds geheel uit vrijwilligers, uit aangeworven manschappen, zoowel ingezetenen als vreemdelingen (*staand leger*). ¹⁾ Sommige korpsen waren geheel van vreemden oorsprong, en werden door aanwerving van vreemdelingen van gelijken landaard op sterkte gehouden. In tijden van oorlogsgevaar of oorlog werd de sterkte van het vredesleger opgevoerd door de vorming van Subsidie-Korpsen; evenals in vredestijd veelal verkregen door het aangaan van capitulaties met vreemde vorsten of anderen tot het compleet leveren van een of meer regimenten of korpsen, hetzij geheel gewapend en gekleed, hetzij enkel behoorlijk gekleed. Capitulaties werden gewoonlijk gesloten voor bepaalde tijd; bij het intreden van den vredestand werden de Subsidie-Korpsen in den regel afgedankt. Menigmaal verliep een korps gedeeltelijk ten gevolge van slechte betaling; ook door de praktijk der zoogenaamde „smokkel-posten” bleef dikwerf de werkelijke sterkte van een onderdeel verre beneden die, vermeld in de desbetreffende staten. Het kan geen verbazing wekken, dat bij slechte betaling de tucht veel te wenschen liet. Zelfs kort vóór het oorlogsjaar 1672 werden onderofficieren, ook al hadden zij den Staat gedurende vele jaren trouw gediend, ontslagen en tot den bedelstaf gebracht; als zij klaagden, werd hun geantwoord: „dat zij ondankbaar waren aan de Staten, die haar den bek zoo lang hadden opgehouden.”

Volgens bepalingen van de Unie van Utrecht konden verschillende dwangmiddelen worden toegepast, als eene provincie mankeerde in 't presteeren van hetgeen zij „schuldig” was met betrekking tot het beschikbaar stellen en onderhouden van troepen. Na aanmaning der Hoog-Mogenden of van den Raad van State vond dan eene „bezen-

¹⁾ Omtrent legerstelsels zie: PLANTENGA. *Strategie en Krijgs-geschiedenis*, 4de druk, bewerkt door Kapt. L. F. Th. VOGEL en Luit. J. M. J. H. LAMBOOY.

Hoofdstuk „Legervorming” van *De Nederlandsche Strijdmacht en hare mobilisatie in 1914*. Kapt. KOOIMAN e.a.

ding" plaats, om de nalatige provincie door middelen van „inductie of persuasie" te bewegen tot herstel van het „defect". Had dit geen uitwerking dan paste men dwangmiddelen toe door:

1°. de gedeputeerden der provincie uit de vergadering der Hoog-Mogenden en uit alle Generaliteits-Collegiën te weren;

2°. bleef dit na 3 maanden zonder effect, dan werden alle personen en goederen van de regenten en ingezetenen der provincie gearresteerd en aangehouden; en

3°. had ook dit geen resultaat, dan volgde inlage van ruiteren of soldaten.

Na 1630 zijn die dwangmiddelen niet meer toegepast; men durfde niet meer daartoe over te gaan.

In het begin der *omwenteling van 1795* achtte het nieuwe bewind, in verband met de verandering van het staatsbestuur en het met Frankrijk aangegane verbond, eene reorganisatie van het leger noodzakelijk; dit te meer, omdat nog vele personen aan het vorig bewind „verkleeft bleven".¹⁾ Korpsen werden onthonden; capitulaties werden gehouden voor afgebroken. Ingevolge bij Besluit van 8 Juli 1795 door de Staten-Generaal goedgekeurde reorganisatie werden o. m. de gardes te voet en te paard voor een groot deel afgedankt; de 6 Zwitsersche regimenten (\pm 7200 man) zouden naar hun land terugkeeren, naarmate de gesloten capitulaties dit toelieten. De sterkte van het nieuwe leger zou zijn, de zes regimenten Zwitsers niet medegerekend, ruim 27000 man.

Cumulatie van traktementen door gelijktijdige vervulling van hoogere militaire betrekkingen zou niet meer plaats hebben; ten gevolge van kunstmatige combinatie genoten sommige generaals een tractement van meer dan f 25000.—

1) Wat de hoofdofficieren betreft, in beginsel zou de helft bestaan uit officieren, die bij de oude armee hadden gediend; de wederhelft uit hen, die naar Frankrijk uitgeweken waren en aldaar in militairen dienst waren geweest. Althans aanvankelijk geschieden bij het Bataafsche leger de voordrachten tot bevordering van kapiteins, luitenants, onderofficieren en korporaals bij wijze van *stemming* door militairen van den rang of graad, waarin de vacature was ontstaan.

's jaars. Het eigendomsrecht van compagnieën werd afgeschaft.

Mei 1795 kwam eene Fransche krijgsmacht van 25000 man onder generaal MOREAU, opvolger van PICHEGRU, ten laste van de Republiek. 27 Aug. 1801 werd de sterkte van dit legerkorps, ingevolge overeenkomst tusschen de Republiek en generaal AUGEREAU, teruggebracht tot 10.000 man; in 1803 opgevoerd tot 18.000 man (Parijs 25 Juni 1803).

Over welke strijdkrachten beschikte de Republiek in de 16e, 17e en 18e eeuw buiten het eigenlijke leger, waarvan hiervoren sprake is?

Vooraf dit: in de middeleeuwen zochten de vorsten steun bij de zich in welvaart ontwikkelende steden tegen de aanmatigingen van den hooger adel. De stedelingen verkregen bij hunne vrijwording het recht om als vrije mannen de wapenen te dragen. Zoo ontstonden de *schuttersgilden*, welke zich in den wapenhandel oefenden, ten einde de steden te kunnen verdedigen tegen gevaar van buiten, inwendige rust te bewaren, dan wel, ingevolge oproep van den vorst, ter „heirvaart” te trekken. De schuttersgilden, in de Noordelijke Nederlanden in het midden der 14de eeuw ontstaan, verwierven privilegiën, en verkregen dientengevolge invloed in stedelijke aangelegenheden en in algemeene landszaken. Hun beteekenis verminderde, toen geleidelijk de staande legers werden gevormd, en hun politieke werkzaamheid werd beperkt door de op 23 Maart 1581 door de Staten genomen Resolutie: „dat voortaan geene Steden des gemeenen Landszaken in beraadslaging zullen leggen met eenige, hetzij Bestgestaatsten, Schutterijen, gilden of anderen, als bij eenige steden tot andere tijden is gedaan, maar alleenlijk met dengenen als van ouds behoorende, ten ware met voorgaande bewilliging van de Staten.”

Uit de schuttersgilden nu zijn voortgekomen de *schutterijen* (art. XXV Unie van Utrecht).

De leden der schutterijen waren gezeten burgers der stad; zij dienden vrijwillig en zonder betaling. De schutterijen waren verdeeld, stedelijk, in vendels, niet zelden aangeduid door de kleur van de vlag, welke het

vendel voerde. In den Spaanschen tijd hebben zij zich verdienstelijk gemaakt bij de verdediging van steden; sporadisch traden zij buiten de steden op; in 1672 werden Hollandsche schutterijen aangewezen tot het bezetten van steden in N.-Brabant. Wanneer groot gevaar geweken was, werden zij gebruikt om stedelijke wacht- en andere diensten te verrichten; met hunne vaak schilderachtige kleedij verhoogden zij den luister bij optochten, intochten van vorstelijke personen, bij meiboomplanten, enz.

In de 18e eeuw deelde zich de verslapping, welke alom meer en meer terrein won, ook mede aan de schutterijen.

Toen PRINS WILLEM V het bestuur in handen kreeg (1766), verkeerde de weerbaarheid des lands in geheel onvoldoenden toestand; pogingen om hierin verbetering te brengen leden schipbreuk. Het denkbeeld werd geopperd, art. VIII der Unie daadwerkelijk in toepassing te brengen, echter alleen de Staten van Utrecht hadden „de opschrijving” doen plaats hebben van alle weerbare mannen tusschen 18 en 60 jaren.¹⁾ De inwendige samenhang der schutterijen was ondermijnd door politieke tweedracht. In 1785 werden opgericht *exercitiegenootschappen*, waarvan de leden veelal behoorden tot de partij der patriotten;²⁾ zij waren, althans naar het uiterlijke, op meer militaire leest geschoeid. Toen in 1787 een Pruisisch leger onder bevel van den HERTOG VAN BRUNSWIJK het land binnen rukte, hebben niet weinig leden der genootschappen de wapens lafhartig weggeworpen.

Na den intocht van PRINS WILLEM V te den Haag, werden schutterijen en genootschappen deels ontwapend, deels gezuiverd van anti-Oranje gezinde leden. De schutterijen werden zooveel mogelijk teruggebracht in den staat van vóór 1787.

Meer en meer, en steeds luider, werd betoogd, dat alleen heil te verwachten was van eene algemeene burgerwapening. De Provisioneele Vertegenwoordiging van het Hollandsche

¹⁾ Deze opschrijving was geheel waardeloos, daar zij geschiedde niet lang na het sluiten van de Unie.

²⁾ In Holland werden enkele „vliegende legertjes” (patriotten) gevormd.

Volk bekrachtigde 4 Dec. 1795 eene *Voorloopige Organisatie der Gewapende Burgermacht*, waardoor de burgerwapening in iedere provincie op gelijken voet werd gebracht met vernietiging van het stedelijk karakter. De Voorloopige Organisatie kwam alleen in Holland tot uitvoering.

1 Maart 1796 werd de Nationale Vergadering voor het eerst bijeengeroepen. Art. 79 van het voor haar geldend reglement luidde aldus: „Zij zal in stand brengen eene geregelde, egale wijze van Burgerwapening over het geheele gemeenebest, zoo echter dat de ingevolge hiervan georganiseerde Burger-militie zal blijven onder het bevel van de respectieve provinciale regelingen, en dat de Nationale Vergadering daarvan geen gebruik zal kunnen maken, dan voor zooverre de alzoo gewapende Burgers zich daartoe vrijwillig zullen leenen.”

6 Mei 1796 werd eene *Proclamatie* uitgevaardigd, aansporende tot vrijwillige wapening, in afwachting van de bekendmaking van een *Algemeen Reglement*, geldende voor de gewapende Burgerwacht van de geheele Republiek. Het *Algemeen Reglement* werd afgekondigd op 1 Nov. 1796.

Behalve in Friesland en Overijssel werd aan de *Proclamatie* weinig gevolg gegeven.

In hoofdzaak houdt het *Algemeen Reglement* in: alle manspersonen van 18 tot 45 jaar zijn dienstplichtig, behoudens vrijstelling en uitsluiting; de vrijgestelden betalen contributie (*weerbelaasting*); ¹⁾ gewapende burgers hebben, als zoodanig, zich niet te mengen in de politiek, ook is het verboden verzoeken te doen met de wapens in de hand; de formatie der troepeneenheden komt zooveel mogelijk overeen met die van het staande leger; uniforme bewapening en kleeding; de benoeming van officieren geschiedt door en uit de leden der gewapende burgerwacht; het opperbestuur is opgedragen aan eene Commissie door en uit de Nationale Vergadering of het Wetgevend Lichaam te benoemen; de zorg voor de handhaving der wettelijke bepalingen is opgedragen aan den auditeur, die klachten omtrent discipline

¹⁾ *Eene weerbelaasting voor Nederland.* J. M. SLUYS, 1909.

aanhangig maakt bij den Raad van discipline; de commandant regelt de oefeningen; jaarlijks zullen eenige malen schietoefeningen gehouden worden.

De invoering van het *Algemeen Reglement* vond veel tegenwerking, en niet het minst van de zijde van de provinciale Besturen. De provinciale Besturen wilden zich de zaak niet aantrekken, waar zij geene medezeggenschap hadden ten aanzien van de gegeven regelen; de stedelijke Besturen zagen in de onderwerping der gewapende burgerwacht aan het Algemeen Bestuur „den dood van het stedelijk souverain gezag”. (*Jaarb. der Bat. Rep.; Dagverhaal der Nat. Verg.; Overzicht der voornaamste bepalingen betreffende het Nederlandsche Leger, Vrede van Utrecht in 1713 tot den tegenwoordigen tijd.* H. HARDENBERG, *Majoor-intendant der 1ste klasse, 1858; De Schutterijen in Nederland.* C. J. SICKESZ, 1864; *Militair-Historische Schetsen. Land- en Zeemacht in de 18e eeuw.* A. R. KRAYENHOFF VAN DE LEUR, *Kapitein der infanterie, 1890; Het Staatsche Leger.* F. J. G. TEN RAA en F. DE BAS, 1911, 1913, 1915, 1918 en 1921; *De uniformen van de Nederlandsche Zee- en Landmacht.* F. J. G. TEN RAA, 1900).

Behalve de schutterijen ontmoeten wij in de 17e en 18e eeuw als burgerhulpkrachten van de staande armee ook nog „waardgelders” en „huislieden”.

Waardgelders, ook wel genoemd „uitschot”, behoorden niet tot de welgestelde burgers der stad. Zij konden geen lid zijn van de schutterij; zij werden betaald, en vervingen schutters bij den wachtdienst; ook deden zij wel dienst buiten de stad, waar zij woonden (garnizoensdienst).

De „Stadssoldaten” (Amsterdam, twee compn., ieder van 200 man) kunnen geacht worden te behooren tot de categorie „waardgelders”. (H. DE GROOT. *Apologeticus. Cap. X, 1662*).

De huislieden waren veelal plattelandsbewoners; zij werden betaald en meestal opgevorderd tot het verrichten van pionierdienst.

Maart, of daaromtrent, 1672 gaven de Staten-Generaal bevel tot het aanwerven van 10.000 waardgelders; in den zomer van 1672 werden 179 compagnieën huislieden door

de Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier bestemd tot verdediging van de kust; ingevolge het bepaalde bij Resolutie van de Staten van Holland van 11 Januari 1673 werd een getal van ruim 20.000 burgers en huislieden uit verschillende steden in regimenten vereenigd, enz.

(*Staatsche Leger. I, bldz. 184, 273, 275, 276—280 en 282; II, bldz. 291 en 295; III, bldz. 76, 78 en 251; IV, bldz. 294, en V, bldz. 284; De Verdediging van Nederland in 1672 en 1673, Jhr. J. W. VAN SIJPESTEIJN en J. P. DE BORDES, 1850*).

Staatsregeling 1798—2 Dec. 1813.

Staatsregeling 1798:

„Art. 43. Het Bataafsche Volk wil eene Gewaapende Burgermagt, (de Nationale Troepen daaronder begrepen) ter verdediging zijner vrijheid en onafhankelijkheid, zoo naar binnen, als naar buiten. De regeling dezer Magt zal geschieden door de Wet.

Art. 44. Ieder Bataafsche Burger is verpligt, tot dat einde, de Waapenen te dragen, en zig op de rol van Waapenvoerende Burgeren te doen inschrijven.”

De staatsregeling 1798 eischt alzoo evenals de Unie van Utrecht: persoonlijke, algemeene dienstplicht. Zij gaat verder dan de Unie; zij tracht het beginsel in practijk te brengen.

Het voorschrift van de artt. 43 en 44, tot strekking hebbende de vorming van eene krachtige gewapende burgermagt, ontmoette alom weerzin en tegenwerking.

Staatsregeling 1801 spreekt dan ook niet meer van *verplichting*; zij bepaalt zich er toe, te verlangen (art. 17), dat de „Burgerwapening zooveel mogelijk, en door alle gepaste middelen en wegen worde *aangemoedigd*.” Staatsregeling 1805 en Constitutie 1806 bevatten geen enkel voorschrift nopens deze aangelegenheid.

Toch zou het niet ontbreken aan pogingen de gewapende burgermagt te hervormen in een meer bruikbaar instituut.

In 1799 werd vorenaangehaald *Algemeen Reglement* van 1796 vervangen door een *nieuw Reglement*; de gewapende burgermagten over de geheele uitgestrektheid des lands kwamen ter beschikking van het Uitvoerend Bewind (centralisatiesysteem); het geheele volk werd opgeroepen om

vrijwillig het vaderland te beschermen; oprichting van vrijwillige burgerkorpsen (o.a. vorming te Haarlem van het Mobiele Bataafsch burgerkorps). Vrijwilligers uit de gewapende burgermacht verleenden medewerking bij den strijd tegen de in Noord-Holland gelande Engelschen en Russen.

In 1803 zag *wederom een nieuw Reglement* het licht, waarvoor in 1806 in de plaats trad een *Reglement voor de Plaatselijke Gewapende Burgermacht*. In dit Reglement, evenals in dat van 1803, werd centralisatie en meer militaire inrichting der gewapende burgermachten prijs gegeven; het plaatselijk karakter werd hersteld, zoodat eigenlijk niet meer gesproken kon worden van het „lichaam” der gewapende burgermacht.

In 1807 (KONING LODEWIJK NAPOLEON) treft de benoeming van Inspecteurs over de schutterijen; alzoo een streven ter verkrijging van meer eenheid op het stuk van organisatie en oefening. 2 Mei 1809 verscheen een *Wet op de Schutterijen*: over de geheele oppervlakte des rijks worden al de ingezetenen „boven de 18 en tot 50 jaar ingesloten” ingeschreven; de schutterijen worden plaatselijk opgericht; alle ingeschrevenen maken echter te samen het „lichaam” uit, waaruit de werkelijk dienstdoende schutters, niet meer dan $\frac{1}{5}$ der ingeschrevenen, worden gekozen; de overigen vormen eene reserve; aan het hoofd der schutterijen staan de Koning en de Prinsen van het Koninklijk Huis; de Koning is Generaal en chef.

KONING LODEWIJK NAPOLEON toonde veel belangstelling met betrekking tot de inrichting der schutterijen, en wellicht ware hij er in geslaagd de gewapende burgermacht uit haar verval op te richten. (Art. 3 der genoemde wet bepaalt, dat zij, die bij de schutterijen ingeschreven zijn, uitsluitend bevoegd zijn tot het verkrijgen van ambten en andere voordeelen in de maatschappij en tot het recht om wapenen te dragen.¹⁾)

Uit het vorenstaande blijkt, dat de verdediging des lands

¹⁾ Doet denken aan „capitulanten-stelsel.” Zie Rapport (1906) der commissie inzake de toekenning van burgerlijke betrekkingen aan gewezen militairen.

in het tijdvak 1798—1810 in de allereerste plaats toevertrouwd bleef aan het staande leger.

29 April 1805 aanvaardde RUTGER JAN SCHIMMELPENNING het bestuur met den titel van Raadpensionaris; hij stelde zich ten doel den financieelen toestand des lands te verbeteren; in alle richtingen moest bezuinigd worden, dus ook op het leger. De vaste krijgsmacht kreeg eene nieuwe indeeling; de totale sterkte werd aanvankelijk teruggebracht tot ruim 21.800 man. In 1806 werd echter het leger andermaal gereorganiseerd (± 22.073 man, inbegrepen ± 7000 gardes van den Koning), en ook nog nadien werd de samenstelling gewijzigd; in 1808 bedroeg de totale sterkte ruim 28000 man. ¹⁾

Inlijving bij Frankrijk (1810).

Het Hollandsche leger verloor zijn zelfstandigheid. De „Koninklijke Garde” werd „Keizerlijke Garde”; de troepen-eenheden kregen eene andere benaming als onderdeelen van het groote Fransche leger; de aanstaande officieren, leerlingen der Koninklijke Militaire School, werden ingedeeld bij de Ecoles Militaires St. Cyr of St. Germain; zij, die jonger waren dan 16 jaar, bij de Prytanée militaire van la Flèche; enz. De inwendige samenstelling der korpsen was echter zoodanig, dat de meeste regimenten, ondanks als regel de helft der Hollandsche officieren door Franschen werd vervangen, het Hollandsch karakter behielden. Eerst na den veldtocht 1812, na de vernietiging van „la grande armée”, waren de Hollandsche korpsen, na groote verliezen te hebben geleden, geheel en al opgelost.

Eene *Nationale Garde* werd opgericht; zoolang de oprichting nog in voorbereiding was, bleven de schutterijen bestaan op den voet, waarop zij bestonden. Te Amsterdam en te Rotterdam werden reeds spoedig bezoldigde gardes in dienst genomen. Maart 1812 kwam grootendeels de organisatie der Nationale Garde tot stand; de Garde was verdeeld in drie hans (20—26 jaar; 26—40 en 40—60 jaar). De eerste ban

¹⁾ Na den vrede van Tilsit (1807), b.v., waren evenwel van de ± 25000 man, slechts ± 9000 man in Holland, en van dit aantal was dan nog een groot gedeelte in hospitalen opgenomen.

was samengesteld uit 88 cohorten; cohorten werden tot legioenen samengevoegd. Plaatsvervanging toegestaan.

NAPOLEON voerde hier te lande de *conscriptie* daadwerkelijk in (1811). Jaarlijksche verplichte algemeene inschrijving van hen, die 20 jaar waren; loting; terugwerkende kracht, in zoverre dat ook zij die reeds den leeftijd van 23 jaar bereikt hadden aan de loting moesten deelnemen; plaatsvervangings; de conscripts dienden naast en met de vrijwilligers *in dezelfde troepeneenheden*; een deel der conscripts bestemd voor de marine.

Was in den loop der eeuwen de conscriptie, als grondslag voor het legerstelsel, in Zwitserland geleidelijk ontstaan uit nationale behoeften van het volk, uit de neigingen en uit den aard van het volk (1393 *Sempacherbrief*, daarna trapsgewijze versterking van het contingent; 1798 algemeene dienstplicht, waarop gebaseerd de legervorming van 1804), te onzent geschiedde daarentegen hare invoering niet uit eigen aanstichting, maar in gevolge den wil van een overheerscher, en zouden de alzoo gevormde troepen ten strijde trekken niet onder het nationale vaandel, maar in den vreemde voor Frankrijk's belangen. (*Historische terugblik van den Minister van Oorlog COLIJN. Handelingen Tweede Kamer St. Gen.; 19 Oct. 1911, bldz. 137 en volgende*) 1). De conscriptie was dan ook hier te lande gehaat en verfoeid, ook al doordat sommige prefecten, o.a. DE CELLES en DE STASSART, bij hare uitvoering met groote hardheid optraden.

De „*débaclé*” 1812 had ten gevolge, dat nieuwe lichtingen der Nationale Garde werden opgeroepen. Bij Keizerlijk Decreet werd last gegeven tot oprichting van een Garde d'honneur (10.000 aanzienlijke jongelieden); ook de Nederlandsche departementen moesten een zeker aandeel leveren. (*Nederland voor honderd jaren, Hoofdstukken XIII en XV. WÜPPERMAN*).

1) Over het algemeen zijn de Zwitsers zeer militair aangelegd. Kort voor het uitbreken der Fransche revolutie waren nog ruim 75000 Zwitsers in vreemden krijgsveld. De vorming van geheele korpsen voor vreemde legers werd in 1850 wettelijk verboden.

2 Dec. 1813—Grondwet 1887.

2 December 1813 intocht Willem Frederik, Prins van Oranje te Amsterdam als Souverein Vorst.

Een der eerste daden van den Souvereinen Vorst was de uitvaardiging (6 Dec. 1813, Stbl. No. 6) van eene *Proclamatie tot aanmoediging der vrijwillige wapening* (requisitie, d.w.z. vrijwillige dienstneming in gevolge oproep, levée en masse; alzoo geen conseriptie, gedwongen dienstneming in gevolge inschrijving en loting), waarop spoedig volgde (20 Dec. 1813, Stbl. No. 14) een *Reglement van Algemeene Volkswapening, Landstorm en Landmilitie*. Tot defensieplicht waren gehouden alle ingezetenen 17—50 jaar. De landstorm was voornamelijk bestemd tot het bezetten van vestingen en posten, tot het blokkeeren en insluiten van nog door de Franschen bezette vestingen of posten. Schutterijen werden opgericht in steden, waar te voren een gewapende burgermacht bestond, en hadden tot taak de stad hunner inwoning te verdedigen en plaatselijke diensten te vervullen. De landmilitie (20.000 man), ¹⁾ georganiseerde bataljons ter ondersteuning van het staande leger, was bestemd tot verdrijving van den vijand en „tot verdere bescherming van den vaderlandschen grond”; vrijwillige aangifte, en bij onvoldoende aangifte loting van alle manspersonen 17—45 jaar; plaatsvervanging toegestaan. *Schutterij en landmilitie werden samengesteld uit den landstorm.*

Landstormmannen, die in het bezit waren van een geweer, jacht- of ganzenroer, moesten dit bij den landstorm-dienst gebruiken; op eigen kosten konden zij zich voorzien van sabels en pistolen; aan hen, die niet in het bezit waren van geweer of roer, werd een „piek” uitgereikt; exercitiën des Zondags tusschen ochtend- en middagkerktijd; voorloopig bleef een ieder ter plaatse, waar hij zich bevond, zoodat hij zijne gewone bezigheden kon verrichten. De militaire waarde van den landstorm was al heel gering; zie o.a. blz. 53 en bldz. 65 van *De blokkade van Grave in 1813—14*, F. H. A. SABRON, *gep. Lt. Gen., Adj. B. D. H. M. de Koningin, 1913.*

¹⁾ De benaming „landmilitie” werd weldra vervangen door die van „nationale militie”. (Vgl. blz. 14).

Een nieuw staand leger moest worden opgebouwd, hetgeen geschiedde onder leiding van officieren, die tot het oude Hollandsche leger hadden behoord; tegelijkertijd werd eene werving geopend hier te lande (indeeling van het rijk in werfdistricten; generaal werfdepot te Gorinchem, later te Amersfoort; een kolonel was directeur der algemeene werving), in Engeland en in Duitschland. Eind 1813 werden opgericht: de jagers van HEEMSKERK; 1ste en 2de bataljon van het 1ste regiment infanterie; 4de regiment *étrangers* (Oranje-Pruisen); regiment van linie VON PHAFF; 5de bataljon van linie; 13de bataljon van linie van TWENT; Belgische korps VON PEREZ; 1ste bataljon van het Oranje-legioen; Oranje-legioen (3 bataljons aangeworven in Pruisen); 10de bataljon (aangeworven in Engeland); regiment dragonders van TIMMERMANS; regiment huzaren van BOREEL; kaders voor 1000 man artillerie te voet, voor een korps rijdende artillerie en een treinbataljon, benevens voor het korps genietroepen.

De organisatie van het leger werd vastgesteld bij Besluit van den Souvereinen Vorst van 9 Jan. 1814; geleidelijk werd het in 1814 en 1815 nog versterkt door 2 bataljons Luikerwalen, twee regimenten Nassauers, en 4 regimenten Zwitsers, voorts door een groot aantal uit gevangenschap teruggekeerde Hollanders. Bij Besluit van 11 Jan. 1814, Stbl. No. 7, werden alle in den vreemde aanwezige Nederlanders, speciaal zij die nog in Franschen militairen dienst waren, opgeroepen „zich terug te begeven in het midden hunner landgenooten”, en bij Besluit van 25 Juni 1814, Stbl. No. 71, werd een „Generaal Pardon” verleend aan de deserteurs der landmacht.

Art. 122 Grondwet van 29 Maart 1814 bepaalt, dat ten allen tijde een der eerste zorgen van den Souvereinen Vorst is te zorgen, dat er eene *toereikende* Landmacht (en Zee-macht) onderhouden worde, aangeworven uit vrijwilligers, hetzij inboorlingen of vreemden, teneinde te dienen in of buiten Europa naar de omstandigheden. ¹⁾

¹⁾ De Grondwetten 1815, 1840 en 1848 spreken niet meer van „ten allen tijde een der eerste zorgen”; zij stellen de vaste land-

Derhalve, hoofdzaak was wederom de vorming van eene vaste landmacht (staand leger); het eigenlijke leger bestemd voor den dienst in of buiten Europa. Men verloor evenwel niet uit het oog, dat de werving van vrijwilligers hoe langer hoe meer bezwaar zou ontmoeten, en in ieder geval groote financieele offers zou eischen.

Volgens art. 121 „bleef” het dragen van wapenen tot handhaving der onafhankelijkheid van den staat en de beveiliging van deszelfs grondgebied, „overeenkomstig 's Lands oude gewoonte en het grondbeginsel bij de Unie van Utrecht aangenomen”, een der eerste plichten van alle ingezetenen, en in verband hiermede schrijft art. 123 voor de oprichting eener *nationale militie*, en art. 125 de vorming van stedelijke- en plattelandsschutterijen, welke schutterijen gezamenlijk zouden dienen als een *landstorm* tot „verdediging des Vaderlands.” *De militie was geen onderdeel meer van den landstorm, en, in tegenstelling met het voorschrift van 20 Dec. 1813, Stbl. No. 14, werden de schutterijen bestemd om den landstorm te vormen.*

De grondwettelijke inrichting van de nationale militie was reeds dadelijk een althans gedeeltelijk herstel van de gehate Fransche conscriptie (loting en blijvend gedeelte; art. 123 en 124), hetgeen getracht werd weg te doezelen door een beroep op „'s Lands oude gewoonte en het grondbeginsel bij de Unie van Utrecht aangenomen” (art. 121), terwijl toch dat grondbegrip in de practijk nimmer toepassing had gevonden. De nationale militie was *niet* een werkelijk militeekorps. Een militie-leger — in den krijgskundigen zin des woords — is eene georganiseerde en zoo goed mogelijk geoeffende krijgsmacht, waarvan de leden, officieren, onder-officieren, korporaals en minderen, in gewone tijden verblijf houden in hunne haardsteden, maar die in oorlogstijd tot verdediging van den geboortegrond wordt onder de wapenen geroepen en tesamen gebracht. (*Gep. Generaal-Majoor A. W. P. WEITZEL, De beteekenis en de geschiedenis onzer*

macht en de nationale militie naast elkaar. Grondwetten 1887 en 1922: „eene landmacht bestaande uit vrijwillig dienenden en uit dienstplichtigen.”

grondwettelijke voorschriften aangaande de landsverdediging, 1880; ABEL. *Iets over burgerbewapeningen en militielegers*, 1873). 1)

In het Staatsblad van 27 Febr. 1815, No. 19, verscheen onze eerste Militiewet.

Zij schrijft o. m. voor: behalve de staande armee zal er bestaan een *korps nationale militie; sterkte in evenredigheid met de bevolking; één man van iedere honderd zielen; het korps zal zooveel mogelijk worden genomen uit vrijwilligers (militie-vrijwilligers), 2) en anders bij loting uit de ongetrouwde ingezetenen van 18 3) tot 22 jaren; 4) het korps zal nimmer naar de koloniën kunnen worden gezonden en, zonder bijzondere toestemming van de Staten-Generaal, niet buiten de grenzen van het Rijk gebruikt worden; het Rijk is verdeeld in militiedistricten van omstreeks 100.000 inwoners; de militiedistricten zijn on-*

1) Ten huidigen dage wordt, als wel bekend, het Zwitsersche leger genoemd een „militieleger”. Algemeene vooroefening; algemeene dienstplicht; korte eerste oefeningstijd; lange duur van den totalen dienstdienst; onderhouden van geoefendheid tijdens groot verlof; veel herhalingsoefeningen; zéér gering aantal bercepsmilitairen; merkwaardig goed onderlegde verlofsofficieren. Zij die het Zwitsersche leger van nabij hebben leeren kennen, zullen gewis kunnen onderschrijven, dat daar ginds verrassende resultaten bereikt worden. Het leger geniet in groote mate nationale belangstelling.

Omtrent „militieleger” en tal van andere onderwerpen, welke in dit opstel in saamgedrongen vorm en met filmsnelheid achtereenvolgens aangeroerd zijn, vindt men belangrijke, uitvoerige beschouwingen in de *Verslagen der Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap*. Te raadplegen *Inhoud der Verslagen 1865—1925*.

O. m. ter wille van de leesbaarheid is verwijzing gemeden niet alleen naar die *Verslagen*, doch ook naar *Tweede- en Eerste Kamerstukken* en de door de heeren F. E. L. A. ABEL, A. J. GROUSTRA en P. W. OOSTERHOFF uitstekend gecommenteerde uitgaven (VAN CLEEFF en SAMSOM) van den tekst der Militie-, Landweer- en Landstormwetten en van de Dienstplichtwet.

Zie ook noot op bldz. 2.

2) Art. 16. Bij voorkeur te zoeken uit de bedeelden en in verschillende godshuizen opgevoed wordende personen.

3) Bleek in de practijk te jong.

4) Onder vigueur dezer wet werd niet geloot per jaarklasse (zware druk op de bevolking).

derverdeeld in kantons van omtrent 10.000 zielen; de gelden, tot het vinden der vrijwilligers benoodigd, worden uit *de plaatselijke kassen* bestreden; in vreedstijd zullen, jaarlijks op den eersten April, de manschappen, die hunnen tijd van vijf jaren bij de nationale militie hebben uitgediend, *worden* ontslagen; zij worden ieder jaar vervangen door middel eener lichting binnen het geheele rijk van een man op iedere 500 zielen; de militie komt in gewone tijden jaarlijks eenmaal te samen gedurende een maand of daarontrent om in den wapenhandel te worden geoefend; de jaarlijks nieuw ingedeelde miliciens komen onder de wapenen op 1 April; de overigen 15 Mei; na afloop der jaarlijksche oefeningen (15 Juni) keert ten minste $\frac{3}{4}$ naar de haardsteden terug; ten hoogste $\frac{1}{4}$ ($1\frac{1}{4}$ lichting) verblijft in gestadigen dienst; dit $\frac{1}{4}$ wordt samengesteld uit de zonder loting ingedeelden, de plaatsvervangers en de nummerverwisselaars, benevens uit hen die in dienst verlangen te blijven; is het $\frac{1}{4}$ dan nog niet voltallig, dan zal het door loting uit de andere manschappen worden aangevuld; de militie-commissaris zal zich telken drie maanden naar de hoofdplaatsen van de onder hem ressorteerende kantons begeven, teneinde de aldaar met verlof zijnde manschappen te verzamelen en te inspecteeren; officieren en onderofficieren, met verlof huiswaarts gekeerd zijnde, ontvangen slechts de helft van hun tractement; ¹⁾ voorts bevat de wet bepalingen met betrekking tot inschrijving, loting, „goedkeuring”, vrijstelling (o.m.: vrijstelling van eenige zonen en in bepaalde gevallen van kostwinners), plaatsvervangng, nummerverwisseling, en zoo meer.

In den loop der jaren werden de jaarlijksche oefeningen (tijdvak 15 Mei—15 Juni) geleidelijk verschoven naar het

¹⁾ Ook uit deze bepaling ware af te leiden, dat althans oorspronkelijk de nationale militie in normale omstandigheden geheel in de haardsteden ondersteld werd. (*Militiestelsel*). De practijk is ontegenzeggelijk anders geweest (*vgl. bldz. 7 en 8 van De ontwikkeling van ons krijgswezen sedert November 1813. W. E. VAN DAM VAN ISSELT. 1902*).

najaar; in 1826 kwamen de met verlof zijnde manschappen voor oefening onder de wapenen van 1 September tot 1 October, en daar nu de jongste lichting tot na afloop van de gezamenlijke oefeningen der gcheele militie onder de wapenen bleef, was de duur van den eersten oefeningstijd geleidelijk $5\frac{1}{2}$ maand (15 April—1 October) geworden.

De *eerste Schutterijwet* (27 Febr. 1815, Stbl. No. 20) had eveneens tot grondslag de bepalingen van de Grondwet 1814. Zij bepaalt o.m.: *dienstdoende* schutterijen in alle steden en plaatsen met 2500 of meer inwoners, elders *rustende* schutterijen; dienstdoende schutterijen dienen tot behoud der inwendige rust; in tijden van gevaar vormen dienstdoende en rustende schutterij te samen den *landstorm* (alzo schutterij en landstorm waren niet op zich zelf staande deelen van de krijgsmacht, maar in hoofdzaak een en dezelfde inrichting, die in het eene geval — wanneer zij enkel de inwendige rust te verzekeren had — den naam van schutterij, in het andere — wanneer zij tegenover een buitenlandschen vijand optrad — dien van landstorm droeg); de sterkte der schutterijen, zoowel dienstdoende als rustende, 3 man op de 100 zielen; na 7 achtereenvolgende jaren dienst recht op ontslag; *schutterplichtig zijn zij, die op 1 Januari van elk jaar vol 18 jaar en nog niet 51 jaar oud zijn*; aanwijzing tot den dienst geschiedt door eene commissie; klasseverdeeling: *a.* de meest geschikte ongehuwde ingezetenen van 18 tot 40 jaar; *b.* de meest geschikte gehuwde ingezetenen van 18 tot 40 jaar; *c.* de meest geschikte ongehuwden van 40 tot 50 jaar; *d.* de meest geschikte gehuwden van 40 tot 45 jaar, en eindelijk *e.* alle geschikte personen van 45 tot 50 jaar; de inlijving geschiedt in volgorde van *a, b, c, d* en *e*; bij dringend gevaar worden ook zij ingelijfd, die nog niet „ingetreden” zijn volgens de klasseverdeeling; zij die niet worden opgeroepen, betalen eene contributie (*weerbelaasting*); officieren worden aangesteld door den Koning; de dienstdoende schutterijen zijn verplicht oefeningen te houden (exercitiën, schijfschieten, *c. q.* bediening van het kanon); een vierde gedeelte van de rustende schutterij zal plaatselijk worden aangewezen om op te treden

bij brand, watersnood en ongeregelheden, en overigens twaalf maal in het jaar, tusschen 1 Maart en 1 November in den wapenhandel geoefend worden; *geen nummerverwisseling of plaatsvervanging*; verder geeft de wet o. m. ook een vrij gedetailleerde organisatie van de schutterij.

1 Maart 1815, Napoleon landt nabij Cannes.

Bij Proclamatie van 16 Maart 1815, No. 27, aanvaardt daarop de Souvereine Vorst, Koning Willem I, de regering van Noord- en Zuid-Nederland.

De totale sterkte van de gezamenlijke krijgsmacht van Noord en Zuid was omstreeks Maart 1815 ruim 2600 officieren en 48.000 onderofficieren, korporaals en minderen; intusschen, zij groeide steeds aan, zoodat zij reeds op 1 Aug. 1815 bedroeg ongeveer 3400 officieren, 84.000 onderofficieren, korporaals en minderen. De vereeniging van het Noorderlijke leger met het Zuidelijke gaf aanleiding tot de vaststelling van nieuwe organieke voorschriften; zoo o.m. kregen de korpsen nieuwe benamingen (overnummering). ¹⁾ Op het voetspoor van hetgeen reeds in Noord-Nederland was geregeld met betrekking tot de uitvoering van de Wet van 27 Febr. 1815, Stbl. No. 19, werd bij Kon. Besluit van 1 April 1815, Stbl. No. 67, bepaald, dat voor Zuid-Nederland de eerste lichte nationale militie zou bedragen 25000 man, welke zouden vormen 25 bataljons infanterie, 3 bataljons artillerie, 1 regiment karabiniers en 1 bataljon treinsoldaten (Kon. Besluit van 4 April 1815, Stbl. No. 94); deze troepen zouden ter bevordering hunner bruikbaarheid (werden zij wel volkomen vertrouwd?) voorshands in hunne garnizoenen verblijven, en hoofdzakelijk bestemd worden tot samenstelling eener reserve-armee.

Bij generale order No. 1 van 4 April 1815 aanvaardt

¹⁾ Ingevolge het Vredesverdrag van Parijs had WILLEM I op 1 Aug 1814 het bewind aanvaard over de Zuid-Nederlandsche gewesten, in afwachting van de hieromtrent te nemen definitieve beslissing door de groote mogendheden. Destijds werd bepaald, dat de legers van Noord en Zuid in beginsel van elkaar gescheiden gehouden zouden worden; echter reeds in April 1815 werden zij tot ééne krijgsmacht vereenigd.

PRINS FREDERIK te St. Truyen het opperbevel over het Eerste Koninklijke Nederlandsche leger te velde. Na geheele concentratie bedroeg de totale sterkte van dit leger bijna 30.000 man, inbegrepen \pm 4700 Nassauers en vijftien bataljons Noord-Nederlandsche nationale militie; de overige troepen behoorden tot de staande armee (linietroepen) van Noord- en Zuid-Nederland (*Prins Frederik en zijn tijd*. F. DE BAS, 1904. ¹)

In het begin van April bood de nieuw georganiseerde schutterij Brielle hare diensten aan, welk voorbeeld navolging vond.

Bij de Wet van 27 Mei 1815, Stbl. No. 36, werd bepaald, dat de nationale militie gedurende den loop der krijgsvorrichtingen tegen Napoleon Bonaparte, en in allen gevalle tot aan het eind van het loopend jaar, zoowel buiten de grenzen van het Koninkrijk als daar binnen zal kunnen worden gebruikt (vgl. bldz. 15 bij „*eerste Militiewet*”; art. 211 Grondwet 1815 en art. 209 Grondwet 1840).

24 Aug. 1815 afkondiging van de Grondwet 1815 (Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden). Het Achtste Hoofdstuk, Van de Defensie, komt in *hoofdzaak* overeen met het Zesde Hoofdstuk, Van de Defensie, van de Grondwet voor de Vereenigde Nederlanden van 29 Maart 1814; het treedt meer in details, ontleend aan de Militiewet en de Schutterijwet van 1815. In art. 203 (art. 121 Grondwet 1814) is tusschen gevoegd „den geest van de Pacificatie

¹) Men had destijds hier te lande ook nog de beschikking over troepen, bestemd voor Oost- en West-Indië. De uit te zenden troepen zouden beschouwd worden „als een corps d'armée van het Nederlandsche leger gedetacheerd”; voor de samenstelling van het corps d'armée, zie het Kon. Besluit van 14 Sept. 1814, No. 60.

Gouverneur-Generaal VAN DEN BOSCH (1830—1833) ontwierp eene reorganisatie van de Oost-Indische krijgsmacht, welke bij Kon. Besluit bekrachtigd werd. Dit Kon. Besluit is echter niet opgenomen in het *Receuil-Militair*, waardoor de Regeering de zelfstandigheid van de Oost-Indische krijgsmacht erkende.

Tijdens het bewind van de O.-I. Compagnie waren kleine zelfstandige afdelingen gelegerd in de grootere aan de kust gelegen plaatsen; zij werden gesteund door de vlootbemanning. DAENDELS heeft den grondslag gelegd voor een O.-I. leger.

van Gent'', waar de Unie van Utrecht uitsluitend gesloten was tusschen de noordelijke gewesten.

De werving voor het vaste leger vlotte al minder en minder. De nationale militie leverde te weinig stof voor kadervorming, en dit gaf reeds in het najaar van 1815 aanleiding, elke 3 bataljons nationale militie met 1 bataljon vrijwilligers te vereenigen in afdeelingen. De verwachting werd gekoesterd, dat door die samenvoeging vele miliciens er toe zouden komen eene vrijwillige verbintenis bij het vaste leger aan te gaan, doch die verwachting werd niet verwezenlijkt.

In 1817 zag het licht onze *tweede Militiewet* (Wet van 8 Jan. 1817, Stbl. No. 1, gewijzigd door de Wetten van 28 Nov. 1818, Stbl. No. 41, en 27 April 1820, Stbl. No. 11); steunende op de Grondwet van 1815, had zij uiteraard (vgl. op een na vorige alinea) groote overeenkomst met hare voorgangster.

De militie werd meer gelocaliseerd; plaatsvervangers moesten de laatste 15 maanden in de provincie gewoond hebben; nummerverwisseling mocht alleen plaats hebben met iemand van dezelfde lichte uit dezelfde gemeente, die een niet-dienstplichtig nummer had getrokken; loting uit de ingezetenen, die op den 1en Jan. van elk jaar ongehuwd zijn, hun 19e jaar ingetreden zijn en hun 23e jaar nog niet hebben volbracht; alleen achttienjarigen nemen aan de jaarloting deel; het „korps nationale militie'' „zal zijn samengesteld uit infanterie, artillerie, kavallerie en trein.'' ¹⁾

Werden in 1815 bataljons nationale militie en liniebataljons (staande leger) in afdeelingen vereenigd, de *Wet betreffende de organisatie der Infanterie van de Nationale Militie van 28 Nov. 1818, Stbl. No. 41*, ging verder; zij bepaalde dat kader en manschappen van de bataljons Infanterie der staande armee (17) op 1 Jan. 1819 in „de bataillons Nationale Militie zullen worden ingedeeld.'' Dientengevolge zou elk bataljon infanterie zijn samengesteld uit $\frac{1}{4}$ vrijwilligers en $\frac{3}{4}$ miliciens. Voor zoover vrijwilligers mochten

¹⁾ Vgl. art. 1, laatste alinea, der wet. Een „korps nationale militie'' bestond niet meer; zie vorige alinea.

ontbreken, zou jaarlijks eene buitengewone lichting plaats hebben; het totaal der vereenigde contingenten mocht evenwel niet 1 man per 300 zielen te boven gaan. De vermenging bij een en dezelfde troepeneenheid van vrijwilligers en miliciens was eerst in 1828 geheel doorgevoerd, in welk jaar ook bij de compagnieën mineurs en sapeurs miliciens ingedeeld werden.

Door den drang der omstandigheden, het niet aan te vullen te kort aan vrijwilligers, smolten vaste leger en nationale militie *geheel en al* samen, en werden derhalve, *zij het in strijd met de grondwet*, vrijwilligers en miliciens in een zelfde troepeneenheid te samen gebracht, ten einde naast en met elkaar in den wapenhandel te worden geoefend. Het verfoeide Napoleontische conscriptie-stelsel zegevierde volkomen, en wij kregen zodoende een *kaderleger* (kaderleger, omdat het leger althans gedeeltelijk geëncadreerd wordt door *beroepskader*); de vorm van legerorganisatie, welke ook thans nog te onzent, evenals bijna overal elders in Europa (vasteland), toepassing vindt.

In 1820 was nog in Hollandschen dienst het Nassausche regiment lichte infanterie; 28 Juli 1820 eindigde de met den HERTOG VAN NASSAU gesloten capitulatie, en zoo werd bij Kon. Besluit van 5 Juli 1820, Stbl. No. 39, bepaald, dat het regiment op eerstgenoemden datum op de meest eervolle wijze zou worden ontslagen. 31 Dec. 1828 werd bij Kon. Besluit vastgesteld, dat de vier regimenten Zwitserse infanterie, welke nog in dienst van het Koninkrijk waren, in den loop van het volgend jaar op de meest eervolle en voordeelige wijze zouden worden „gelicencieerd”, en dat de geheele ontbinding van die korpsen op 31 Dec. 1829 zou moeten hebben plaats gehad. Alzoo verdwenen voor den dienst hier te lande de laatste overblijfselen eener troepenmacht, geheel samengesteld uit vrijwilligers. 31 Dec. 1829 waren geen vreemde *korpsen* meer in dienst; 1) wèl *vrijwilligers*, onderdanen van eene vreemde

1) Zie omtrent het in dienst nemen van vreemde troepen: art. 205 Grondwet 1815, art. 203 Grondwet 1840, art. 179 Grondwet 1848, art. 182 Grondwet 1887 en art. 184 Grondwet 1922.

natie. De ontbinding der Zwitsersche regimenten maakte eene versterking der nationale infanterie noodzakelijk (Kon. Besluit 7 Juli 1829); ook bij de infanterie werd van toen af gerekend op een eerste-oefeningstijd van een jaar, terwijl in ander opzicht de dienstplicht verlicht werd (inkrimping herhalingsoefeningen; op beperkte schaal vrijstelling daarvan voor een aantal meest geoefenden; de jongste lichte werd niet geoefend en in reserve gehouden). Zie *De verplichte Krijgsdienst in den loop der tijden. Tijdspiegel 1898*, A. L. W. SEYFFARDT.

Bij de Wet van 27 April 1820, Stbl. No. 11, werden een aantal wijzigingen van meer technischen aard in de Wet van 8 Jan. 1817, Stbl. No. 1, aangebracht; de Wet van 21 Dec. 1824, Stbl. No. 69, verzekerde finale vrijstelling van de nationale militie aan degenen, die gedurende vijf jaren bij de armee te lande of ter zee als vrijwilliger gediend hadden; ingevolge de Wet van 21 Dec. 1824, Stbl. No. 70, werden van alle vervolging vrijgesteld, degenen die hunne verplichtingen aangaande de inschrijving of loting voor de nationale militie hadden verzuimd vóór de totstandkoming van de Wet van 8 Jan. 1817, Stbl. No. 1.

Mede met het oog op de invoering der Schutterijwet 1815 in de Zuidelijke Nederlanden, werd in 1819 eene nieuwe schutterijwet ingediend; zij gaf verzwaring van dienst en ontmoette veel tegenkanting, waar men vond, dat de bestaande wet reeds te hooge eischen stelde. Een gewijzigd ontwerp, in 1820 ingediend, werd in de Kamer afgestemd. Voor een niet gering deel is de oorzaak hiervan toe te schrijven aan de reactie, welke na afloop van den veldtocht 1815 was ingetreden; zelfs G. K. VAN HOGENDORP drong aan op nagenoeg algeheele afschaffing van exercitiën bij de schutterij.

Eerst in 1827 is eene nieuwe wet op de schutterij, berustende op de Grondwet 1815, tot stand gekomen (*Schutterijwet van 11 April 1827, Stbl. 17*). Zij bepaalt o.m.: *dienstdoende* schutterijen in de gemeenten waarvan de bevolking binnen den besloten kring of omtrek der gebouwen 2500

zielen en daarboven bedraagt, en *rustende* in alle overige; sterkte 2 man op elke honderd zielen in elke gemeente, de reserve niet medegerekend; diensttijd 5 jaar, gevolgd door 5 jaar reserve zonder eenige dienstverplichting in vreedestijd; daarna of na voleindiging van het 34e levensjaar recht op finaal ontslag; schutterplichtig zijn alle mannelijke ingezetenen, die op den 1en Jan. van elk jaar hun 25e jaar zijn ingetreden en hun 34e niet hebben voleindigd (*alzo niet schutterplichtig de 18—25-jarigen!*); aanwijzing door loting uit de als schutterplichtigen ingeschrevenen; de aangewezenen worden vermeld op de gemeenschappelijke algemeene rol der schutterij; *toegelaten nummervervisseling reeds in vreedestijd en plaatsvervanging in tijd van oorlog (!)*; naar volgorde der bij de loting getrokken nummers worden voor den dienst opgeroepen eerst de ongehuwden en weduwnaars zonder kinderen, en daarna de gehuwden en weduwnaars met een of meer kinderen; *geen weerbelaasting*; voor de dienstdoende schutterij oefeningen van 1 April tot 1 Oct., telkens hoogstens 2 uur en niet spoediger op elkaar volgend dan van 14 tot 14 dagen, en bovendien jaarlijks twee of drie wapenschouwingen in de gemeente; rustende schutterij geen oefening, doch wel als dienstdoende beschikbaar voor het geval van rustbewaring of brand; organisatie bij Koninklijk Besluit; bij ieder korps keurcompagnieën, bestaande uit de bij hunne inlijving ongehuwden en gehuwden, zonder kinderen; deze compagnieën maken eventueel deel uit *eerste ban* landstorm. Bij dreigend oorlogsgevaar (art. 209 Grondwet 1815) vereeniging van dienstdoende en rustende schutterij, inbegrepen de reserve, ter voorbereiding van de verdediging des vaderlands (*landstorm*). Voor het geval de landstorm tegen de aanvallen des vijands moet oprukken, eerst oproepen vrijwilligers, vervolgens de ongehuwden van den eersten ban, en, bij dringend gevaar, de overige leden van dien ban, daarna den tweeden ban, en ten slotte den derden ban; bij „dringest gevaar” in den derden ban op te nemen al de overige ingezetenen geschikt om de wapenen te dragen, waaruit blijkt, dat de *landstorm*, zij het wel in hoofdzak, *toch niet geheel door de schutterijen werd gevormd*. De oproe-

ping van den landstorm zal, indien de Staten-Generaal niet vergaderd zijn, gepaard gaan met eene buitengewone oproeping van „dezelve”, ten einde de noodige maatregelen te beramen.

Bij vergelijking van de Schutterijwet van 1827 met die van 1815, blijkt al dadelijk, dat de laatste in verschillend opzicht eene betere regeling geeft, immers de wet van 1827 laat nummervwisseling reeds toe in vreedestijd en plaatsvervanging in oorlogstijd, en rekent niet tot de schutterplichtigen de 18- tot 25-jarigen.

Nadat het staande leger en de nationale militie tot één geheel waren samengesmolten, vormde de schutterij naar het wezen eene strategische reserve, alhoewel, met betrekking tot hare bestemming, eerst de Grondwet 1848 de verdediging des vaderlands en niet het behoud van inwendige rust op den voorgrond stelt. Aan critiek op de wet van 1827 heeft het allerm minst ontbroken, waar zij niet voldoende de militaire bruikbaarheid der schutterij waarborgde. (*Onze Schutterij*. J. K. H. DE ROO VAN ALDERWERELT, 1862; *Hoe moeten de schutterijen in Nederland worden zamengesteld en ingerigt?* J. C. C. DEN BEER POORTUGAEL, 1862; *Hoe Nederland te verdedigen is*. STIELTJES, 1853; *Gids*, Juli 1863).

Weliswaar heeft voorzeker de schutterij tijdens den tiendaagschen veldtocht goede diensten bewezen, bij de waardeering daarvan ware echter niet uit het oog te verliezen, dat de omstandigheden een ruimen voorbereidingstijd, ongeveer 8 maanden, toelieten. De bataljons der schutterij van 1831 waren niet gelijkwaardig; er zijn bataljons geweest, welke linietroepen geëvenaard hebben, maar er zijn ook bataljons geweest, welke te velde onbruikbaar waren; veel te kort schoten in geoefendheid, terwijl dan nog veeltijds, en niet ten onrechte, het vertrouwen in de militaire kennis der officieren ontbrak. In het algemeen was de marschvaardigheid onvoldoende; zelfs de zoo kleine marschen van den Tiendaagschen veldtocht vielen de schutterijen te zwaar.

Herhaalde malen werd van de zijde der Volksvertegenwoordiging op herziening der schutterij-wet aangedrongen,

en werd deze door de Regeering toegezegd; verschillende ontwerpen van wet betreffende vernieuwing of herziening werden dan ook door haar in den loop der jaren ingediend, doch alle pogingen faalden. Bij de behandeling van de Oorlogsbegrooting in 1854 verklaarde de Minister van Oorlog uitdrukkelijk, dat eene krachtige verdediging des lands niet was te denken zonder verbetering van de organisatie der schutterijen. Volgens het wetsontwerp HLEEMSKERK-VAN DEN BOSCH (1867) zou de schutterij voor een groot deel bestaan uit gewezen miliciens; 1) het werd in de Eerste Kamer der Staten-Generaal verworpen.

Ook de Ministers van Oorlog REUTHER (1879—1883) en SEYFFARDT (1891—1894) poogden te vergeefs de schutterij te hervormen in eene voor den krijg meer bruikbare weermacht. (vgl. bldz. 37 en bldz. 43).

De schutterijen werden opgeheven in 1901 (vgl. bldz. 52). Slechts éénmaal werd de samenstelling gewijzigd, en wel in 1867, toen de sterkte in overeenstemming werd gebracht met de uitkomsten der volkstelling 1859. In 1885 werd, gelet op de uitkomsten der volkstelling 1879, de sterkte weliswaar andermaal verhoogd, doch deze uitbreiding kwam op stuk van zaken niet tot stand, immers het Kon. Besluit, waarbij zij bevolen was, werd in 1886 ingetrokken, daar de Volksvertegenwoordiging niet wenschte toe te staan de benodigde gelden voor detachering van beroepskader bij de schutterij, welke detachering bij andermaal verhooging van de sterkte noodzakelijk werd geacht.

(*Ons krijgswezen in de Staten-Generaal*, A. L. W. SEYFFARDT, *Oud-Minister van Oorlog*, *Eerste gedeelte 1898*, *Tweede gedeelte 1899*, *Derde gedeelte 1902*; zie tevens de reeds aangehaalde brochure van W. E. VAN DAM VAN ISSELT).

25 Aug. 1830. *Oproer te Brussel*.

Na Waterloo was het leger verwaarloosd; 2) men han-

1) Eene overeenkomstige regeling bevatte het wetsontwerp THORBECKE—BLANKEN (1864).

2) Evenwel, een maatregel van groote beteekenis werd in 1824 genomen. Bij Kon. Besluit van 17 Aug. 1824, No. 143, werd bepaald, dat ook ieder korporaal en soldaat zijn eigen „nacht-

delde te onzent alsof het „duizendjarig rijk was aangebroken.” Generaal TINDAL verstoutte zich tot Koning WILLEM I te zeggen: „Sire! gij hebt veel menschen die als soldaat gekleed zijn, maar *soldaten* hebt gij niet.” Het kan dan ook geen verbazing wekken, dat de opstand in de Zuidelijke provinciën *al dadelijk* ten gevolge had *totale* ontbinding van de bestaande krijgsmacht (\pm 3120 officieren; \pm 104800 onderofficieren, korporaals en manschappen).

De desertie der Zuid-Nederlandsche soldaten, gepaard met de toegepaste schifting — slechts enkele Belgische officieren en militairen van minderen rang gaven het verlangen te kennen om in de gelederen van het Noord-Nederlandsche leger te blijven dienen — had ten gevolge, dat de korpsen „bijna aan geraamten” gelijk waren en dat nagenoeg het geheele Belgische gedeelte van het Koninkrijk door onze troepen moest worden prijsgegeven. (*De Gids*, 1857. *De Tiendaagsche Veldtocht*. W. J. KNOOP; *De Tiendaagsche Veldtocht*. W. E. A. WÜPPERMAN, 1881; *Bijdragen voor de Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde*, 1912. *De beteugebing der onwillige schutters in Jan. en Febr. 1831*. W. E. VAN DAM VAN ISSELT).

De Koning riep de Noord-Nederlanders te wapen, en spoedig vormden zich dan ook korpsen vrijwilligers; compagnie vrijwillige jagers (studenten der hoogeschool te Utrecht), jagers van VAN DAM, Groningsche jagers, enz. In Duitschland werden, als voorheen, vrijwilligers geworven. ¹⁾

Doch daarbij kon het niet blijven. Noord-Nederland moest een geheel nieuw leger vormen; een leger, in staat om tegen de Belgen op te rukken, c. q. het eigen land te verdedigen. De rustige tijd, welke beschikbaar was ten gevolge van den wapenstilstand (Londensche Conferentie) en

legging zou hebben, bestaande uit een houten raam met singels, die aan schragen of aan de muren, of aan de zoldering zouden worden opgehangen.” Voordien sliepen korporaals en soldaten met tweeën in ééne nachtlegering; vandaar de uitdrukking „mijn slaapje.”

¹⁾ Vele Duitschers deserteerden al heel spoedig.

die voort zou duren tot Aug. 1831, werd nuttig besteed. 1 Juli 1831 bedroeg de legersterkte, inbegrepen garnizoens-troepen en depots, \pm 3280 officieren, \pm 4800 onderofficieren en \pm 82600 korporaa's en manschappen; \pm 1150 officieren, \pm 1470 onderofficieren en \pm 32700 korporaa's en manschappen behoorden tot de schutterijen.

Mobiel 27 Aug. 1830 (Aanschrijving No. 1bis van den Directeur-Generaal van Oorlog) werden de groot-verlofgangers opgeroepen; depots werden opgericht (jongste ongeoeffende lichting); de lichting 1826, die in 1831 moest worden ontslagen, werd tot langeren dienst verplicht; het zelfde geschiedde naderhand met de lichtingen 1827 tot en met 1833; de sterkte van de nieuwe lichtingen 1831 tot en met 1838 werd tot het wettige maximum opgevoerd, en, wat inderdaad bevreesding wekt, plaatsvervanging en nummervervisseling werden door ruimere voorschriften bevorderd!

4 en 11 Oct. 1830 (Kon. Besluiten Nos. 29 en 11) mobielmaking van een deel der schutterijen. (1e ban; HARDENBERG II). Het al of niet gebruiken der schutterijen buiten de grenzen maakte aanvankelijk een vraagpunt uit, doch toen het 1e bataljon der 2de afdeeling Noord-Hollandsche schutterij verzocht om bij het mobiele leger te worden ingedeeld, werd hierover niet meer gerept. Bij de samenkomst der dienstdoende schutterijen werd gevraagd, wie zich aanbood om buiten de gemeente, hetzij in vestingen of elders, militair dienst te verrichten. Bij die vrijwilligers werden gevoegd de ongehuwden en weduwnaars zonder kinderen, ook die der reserve; aldus werden afdeelingen gevormd van 2 à 3 bataljons, bataljons van 4 tot 6 en half-bataljons van 2 à 3 compagnieën, elke compagnie 150 man. Plaatsvervanging werd vergemakkelijkt! Hare grootste sterkte bereikte de schutterij in 1832; zij telde in de maand Januari van dat jaar \pm 1330 officieren en \pm 45100 minderen, inbegrepen garnizoens-troepen en depots.

Volgens art. 79 Schutterijwet moest de oproeping van den *landstorm* zoo noodig gepaard gaan met eene buitengewone bijeenroeping der Staten-Generaal, ten einde de noodige

maatregelen te beramen. Zulke maatregelen werden noodig geacht tegen het eind van het jaar 1832, toen van Engelsche en Fransche zijde groote druk op ons werd uitgeoefend, en zoo ontstond de Wet van 19 Dec. 1832, Stbl. No. 58, houdende bepalingen nopens den dienst bij den landstorm. Deze wet wees aan den landstorm toe alle weerbare ingezetenen van 19—50 jaar, voor zoover zij niet bij leger, marine of schutterij dienden (art. 1); is langdurige afwezigheid uit woonplaats noodwendig vereischt, dan zullen bij voorkeur voor de te verrichten diensten worden aangewezen, in de eerste plaats de vrijwilligers, welke zich daartoe aanbieden, vervolgens de ongehuwden en weduwnaars zonder kinderen, daarna ghuwden zonder kinderen, en verder de gehuwden en de weduwnaars, die het minst aantal kinderen hebben (art. 8).

Bij art. 1 werd afgeweken van de Grondwet en ook van de Schutterijwet, volgens welke wetten in de eerste plaats de schutterij deel zou uitmaken van den landstorm. Ook in ander opzicht was er strijd met de Grondwet, daar deze in art. 207 (art. 123 Grondwet 1814; art. 205 Grondwet 1840) bepaalde, dat de miliciens na hun ontslag uit den dienst onder geen voorwendsel tot eenigen anderen dienst dan dien hij de schutterijen zouden worden opgeroepen. (*Landstorm-Handleiding 1913; BUIJS. De Grondwet, deel II*).

2 Aug. 1831 rukte het Noord-Hollandsche leger (sterk \pm 37340 man, inbegrepen 18 bataljons schutterij) onder het opperbevel van den PRINS VAN ORANJE in Zuidelijke richting op (Tiendaagsche veldtocht).

Ten gevolge van een schikking van den Souverein met den Koning van Frankrijk — aldus dagorder No. 16 van den PRINS VAN ORANJE — keerde het zegevierend leger op 13 Aug. 1831 naar de oude grenzen terug. Ongeveer twee jaar later begon de demobilisatie; in 1833 werd op verzoek aan miliciens onbepaald verlof verleend; in 1834 werden de lichtingen 1826, 1827 en 1828 met groot verlof gezonden, en zoo werd geleidelijk voortgegaan. Na het tractaat van 19 April 1839, gesloten te Londen, kon alles, wat de militia betref, tot den toestand van vóór 1830 terugkeeren.

Ook de schutterijen, na geleidelijke demobilisatie, werden in den zomer van 1839 geheel op den gewonen voet teruggebracht (vele officieren, onderofficieren en manschappen der mobiele schutterij waren in het tijdvak van 1830-1839 gedurende 3½ jaar onder de wapenen geweest), vrijwilligerskorpsen werden ontbonden en geheel ontslag werd verleend aan allen, die vrijwillig tot handhaving van rust en orde in de steden hadden dienst gedaan. (*De verplichte krijgsdienst in Nederland in den loop der tijden*. A. L. W. SEYFFARDT. *Tijdspeigel* 1898.)

Bij de grondwetsherziening in 1840 bleef het hoofdstuk over de defensie onveranderd; alleen onderging de nummering der artikelen eenige wijziging. Wel had de Regering ook een ontwerp tot herziening ingediend, maar het werd door de Tweede Kamer verworpen. De hoofdstrekking der voorgestelde wijzigingen was den wetgever meer vrijheid te geven omtrent militie- en schutterijregelingen, waardoor inderdaad belangrijke verbetering zou zijn verkregen.

Ook de oorsprong van het Achtste Hoofdstuk der Grondwet 1848 klimt op tot 1814. Naar de bepalingen der artikelen 178 en 180 moest er zijn, evenals volgens de overeenkomstige bepalingen der Grondwetten 1840, 1815 en 1814 een afzonderlijk staand leger (gewone vrijwilligers) en eene daarvan afgescheiden nationale militie, samengesteld uit militie-vrijwilligers en lotelingen, en waar nu reeds sedert 1818 de beide groote deelen van de krijgsmacht te land tot één geheel waren vereenigd (vgl. bldz. 21), zoo bleef tegenstrijdigheid bestaan tusschen de grondwettelijke bepalingen betreffende de defensie en den feitelijken toestand, eene tegenstrijdigheid welke niet zelden aanleiding heeft gegeven tot spraak- en begripsverwarring, zelfs bij de leden der Commissie van 17 Maart 1848, welke de grondwetsherziening had voor te bereiden (*Geschiedenis en strekking van het defensie-hoofdstuk onzer Grondwet*, H. P. STAAL, 1880; *De Militaire Spectator* 1880 en 1881).

In het eerste artikel van het Achtste Hoofdstuk Grondwet 1848 (art. 177), is niet meer opgenomen de zinsnede „overeenkomstig 's Lands oude gewoonte, den geest van de

Pacificatie van Gent en de grondbeginselen van de Unie van Utrecht''; het artikel luidt derhalve: „Het dragen der wapenen tot handhaving der onafhankelijkheid van den Staat en tot beveiliging van zijn grondgebied, blijft een der eerste pligten van alle ingezetenen.’’

Voorts bepaalt zij: er is eene *toereikende* landmacht (en zeemacht), geworven uit vrijwilligers om te dienen in of buiten Europa (art. 178; Grondwet 1840, art. 202); bij gebrek aan genoegzame vrijwilligers wordt de militie voltallig gehouden door loting (art. 181; Grondwet 1830, art. 205); loting uit de ingezetenen, die op den eersten Januari van elk jaar hun *twintigste jaar* zijn ingetreden (art. 181, „jaarlichting’’; onder vigueur Grondwet 1840, art. 205, uit de ingezetenen, die op den 1sten Januari van elk jaar ongehuwd zijn, hun *19de jaar* zijn ingetreden en hun 23ste jaar nog niet hebben volbracht); de lichting van het loopende jaar kan tot eerste oefening hoogstens twaalf maanden onder de wapenen worden gehouden (art. 183, nieuw); ingelijfd en militie te land *worden* in vreedstijd na vijfjarigen dienst ontslagen; is de staat in oorlog of *in andere buitengewone* omstandigheden, zoo kunnen zij bij jaarlijks te vernieuwen wet *tot langeren dienst worden verplicht* (art. 182; art. 204 Grondwet 1840: van de nationale militie wordt jaarlijks een vijfde gedeelte ontslagen); de Koning kan een deel der militie, *door de wet te bepalen*, doen samen blijven (art. 183, „blijvend gedeelte’’; art. 206 Grondwet 1840: de Koning kan een vierde van het geheele getal der militie doen samen blijven); jaarlijksche samenkomst, herhalingsoefeningen, niet langer dan zes weken, tenzij de Koning anders bepaalt (art. 183; art. 206 Grondwet 1840, de militie *komt* jaarlijks eenmaal te zamen, om gedurende een maand of daaromtrent in den wapenhandel te worden geoefend); de lotelingen bij de militie *te land* mogen niet dan met hunne toestemming naar de koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddelen worden gezonden (art. 185; art. 208 Grondwet 1840: de *militie* mag nimmer en in geen geval naar de koloniën worden gezonden); een gedeelte van de

militie *kan* voor den dienst ter zee worden bestemd, hetwelk naar de koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddelen kan worden gezonden (art. 186, nieuw): de *schutterijen*, in de gemeenten op te richten, dienen in tijd van gevaar en oorlog tot verdediging des vaderlands en te allen tijde tot het behoud der inwendige rust (188; Grondwet 1840, art. 211, spreekt in de eerste plaats van het behoud der inwendige rust, voorts bepaalt zij dat rustende schutterijen zullen worden ingesteld, welke gezamenlijk met de andere schutterijen in geval van oorlog dienen als *landstorm*).

Art. 184 Grondwet 1848 schrijft voor, dat, in geval van oorlog of andere buitengewone omstandigheden, de Koning de militie te land, hetzij geheel, hetzij ten deele, *buitengewoon bijeen kan roepen*; ten zelfden tijd roept de Koning de Staten-Generaal bijeen, opdat eene wet het samenblijven der militie, zooveel noodig, bepale (Grondwetten 1840, 1815 en 1814: kennisgeving aan de Staten-Generaal). Een voorschift van overeenkomstige strekking behelzen de Grondwetten 1814 (art. 124), 1815 en 1840 (resp. art. 209 en 207), 1887 (art. 185) en 1922 (art. 187); het heeft toepassing gevonden in de jaren 1830, 1848 (gedeeltelijke mobilisatie, in verband met de onrust in Frankrijk), 1859 (gedeeltelijke mobilisatie; oorlog in Italië), 1870 en 1914.

Als buitengewone omstandigheid, aanleiding kunnende geven de ingelijfdcn bij de militie in vreedstijd tot *langeren dienst te verplichten* (vgl. even aangehaald art. 182, Grondwet 1848), gold in 1848 de revolutie in Frankrijk, ¹⁾ en in 1859 de oorlog in Italië. ²⁾ In verband met den dreigenden politieken toestand in Europa en de geringe sterkte van het leger, werd in de jaren 1887, 1888 en 1889 de duur van den diensttijd voor de militie verlengd met één jaar, in 1890 en 1891 werd die duur voor de *landmilitie* gebracht op 7 jaar, terwijl de toenmaals van kracht zijnde Militiewet van 1861 (vgl. bldz. 33) slechts de beschikking gaf over 5 lichten land-militie.

¹⁾ Het betrekkelijke wetsontwerp werd ingetrokken.

²⁾ Het betrekkelijke wetsontwerp werd in de Eerste Kamer verworpen.

De toestand van 1890 en 1891 werd door *tijdelijke* wijziging van evengenoemde Wet achtereenvolgens in 1892, 1895 en 1897 bestendigd; in 1897 tot 1 Mei 1901, en ten slotte bij de Wet van 27 April 1901, Stbl. No. 83, tot 1 Mei 1904, welke Wet echter kwam te vervallen in gevolge art. 4 der Wet van 24 Juni 1901, Stbl. No. 159 (vgl. bldz. 50). Bij 7 lichtingen bereikte de landmacht, één jaar na de inlijving der jongste lichting, eene sterkte van rond 63000 man, verloop in aanmerking genomen.

Reeds in de jaren 1888 tot en met 1891 kon een beroep op buitengewone omstandigheden achterwege blijven, daar de gewone wetgever, ingevolge de bepalingen van de Grondwet 1887 (afgekondigd 30 Nov. 1887, Stbl. No. 212), groote vrijheid had verkregen met betrekking tot de regeling van dienstplicht.

Wat is geschied met betrekking tot legerorganisatie in het tijdvak Grondwet 1840—Grondwet 1848?

In 1841 werd de samenstelling van staven en korpsen opnieuw geregeld, waarbij voor het tegenwoordige, in verband met den slechten financieelen toestand des Rijks, bezuiniging op den voorgrond trad. Reeds in 1840, en daarna nogmaals in 1843, werd het officierskorps ingekrompen; de officieren konden met verlof gaan (16 maanden), echter met behoud van slechts de helft van het tractement. In 1848 werd het leger eenigermate versterkt (politieke toestand in Frankrijk); echter weldra opnieuw bezuiniging, ten gevolge waarvan de sterkte vergeleken met die in 1843, eene vermindering onderging van ± 98 officieren, ± 4088 onderofficieren, korporaals en minderen, benevens van ± 457 paarden. Voorts besnoeiing van de sterkte der jaarlijks in te lijven lichtingen ¹⁾; inkrimping van den eerste-oefeningstijd ²⁾ en van herhalingsoefeningen. ³⁾.

¹⁾ Naderhand grootere sterkte der jaarlichting en van het blijvend gedeelte, in verband met het terugloopen van het aantal vrijwilligers.

²⁾ In 1842 eerste oefeningstijd 6 maanden; daarna 3 maanden; in 1854 12 maanden (niet in toepassing gekomen); weldra voor alle wapens 6 maanden; in 1861 5 maanden (cavalerie 12; treinsoldaten 3).

³⁾ De schrijvers der vele vlugschriften, te dier tijde verschenen, beweerden zelfs dat nog wel 8 millioen gulden 's jaars bezuinigd kon worden; 8 millioen was toen véél.

Geleidelijk ontwaakte het besef, dat de krijgsmacht, ten einde aan hare roeping te kunnen beantwoorden, gereorganiseerd en versterkt moest worden. Ook diende toch eindelijk overeenstemming tusschen militiewet en Grondwet 1848 tot stand gebracht worden.

In 1851, en herhaalde malen nadien, werd dan ook in de Staten-Generaal aangedrongen op herziening der militaire wetgeving (vgl. bldz. 25). In drie achtereenvolgende zittingen, 1855—1858, werden drie wetsontwerpen omtrent de nationale militie ingediend. 1)

Eene *nieuwe wet* betreffende de nationale militie — *derde militiewet* —, aansluitende aan de Grondwet 1848, verscheen in Stbl. No. 72 van 19 Aug. 1861, en trad in werking met ingang van 1 Jan. 1862.

Militiewet van 1861: sterkte der militie gaat het getal 55.000 man niet te boven (*onveranderlijke maximum druk*, ondanks voortdurende toename der bevolking); jaarlijkse lichting niet te boven gaande 11.000 man, waarvan niet meer dan 600 man voor de zeemacht *kan* worden bestemd; de hoegrootheid van de jaarlijkse lichting wordt door Ons bepaald; bij gebrek genoegzaam aantal vrijwilligers voor de militie wordt zij voltallig gemaakt door loting uit de ingezetenen, die hun 20ste jaar zijn ingetreden; 2) de dienst duurt voor de landmacht 5, en voor de zeemacht 4 jaar; jaarlijks inschrijving van alle mannelijke ingezetenen, die op den 1sten Januari van het jaar hun 19de jaar waren ingetreden; plaatsvervangings- en nummerverversing; vrijstelling o.m. van den eenigen zoon en wegens broederdienst (uit één gezin de helft of kleinste helft dienen); *geen vrijstelling meer wegens kostwinnerschap*; uitsluiting of voorloopig niet toelating o.m. wegens veroordeeling door den strafrechter; ontheffing telkens voor een jaar voor geestelijken; jaarlijks

1) In 1853 en 1854 gaven de verwikkelingen in het O. van Europa aanleiding de infanterie en de cavalerie eenigszins te versterken.

2) Het aantal vrijwilligers bij de militie was en bleef steeds gering.

tusschen 1 en 15 Mei inlijving bij de korpsen; eerste oefening gedurende het geheel eerste jaar, tenzij Wij zulks niet noodig achten; behalve de voor het eerst dienende lichting, kan een zevende van het geheele bedrag der vijf lichtingen van de militie te land steeds onder de wapenen worden gehouden of geroepen; de militie te land komt in gewone tijden jaarlijks eenmaal te samen gedurende niet langer dan zes weken, tenzij Wij raadzaam achten dat samenkomen geheel of gedeeltelijk achterwege te laten; zenden naar de koloniën en bezittingen van het rijk in andere werelddeelen van delotelingen en de vrijwilligers bij de landmilitie niet dan met hunne toestemming; van de zeemilitie alleen in geval van zeer buitengewone omstandigheden (wettelijke machtiging vereischt).

De rechtstreeksche druk eener dienstplichtwet, als die van 1861, op de bevolking is in vreedstijd voornamelijk afhankelijk van de navolgende factoren: *a.* sterkte der jaarlijksche lichting; *b.* duur van het eerste oefentijdperk; *c.* sterkte van het blijvende gedeelte; *d.* duur van den tijd, dat het blijvend gedeelte onder de wapenen gehouden wordt; *e.* aantal herhalingsoefeningen, en *f.* duur van elke herhalingsoefening. De wet stelt als regel ten aanzien van deze factoren een maximum ¹⁾ druk vast, en, ten einde nu den werkelijken druk te kunnen bepalen, moet, zooals voor de hand ligt, nagegaan worden, op welke wijze in de practijk aan de wet uitvoering is gegeven.

De maximum-sterkte van de jaarlijksche lichting (*a.*), 11.000 man, werd bereikt in 1867, en bleef constant; ²⁾ in 1892, onder vigueur der Grondwet 1887, kwam het maximum van 55.000 man te vervallen. Verschil van inzicht tusschen de elkaar afwisselende Ministers van Oorlog had ten gevolge weinig stabiliteit ten aanzien van andere factoren (bij

¹⁾ In de wetten vindt men niet het woord „maximum”, doch worden uitdrukkingen gebezigd als: „niet te boven gaande”, „niet langer dan”, „tenzij Wij anders bepalen”. „Ten hoogste”, veelal in den zin van „nagenoeg”.

²⁾ Met dit maximum kon natuurlijk nimmer het maximum 55000 man bereikt worden.

het wapen der infanterie ¹⁾ was de duur van het eerste oefentijdperk in de jaren 1861 t/m. 1868 5, ²⁾ 1869 en 1870 10, 1871 t/m 1873 8, 1874 t/m 1896 12 maanden, en in de jaren 1897 t/m 1901 8 maanden); ook bleek verschil van inzicht met betrekking tot sterkte en diensttijd van het blijvend gedeelte, zoomede omtrent de beantwoording der vraag in hoeverre de buiten het leger verkregen geoefendheid kon strekken tot vermindering van den duur van het eerste oefentijdperk (in 1870 werd voor de eerste maal wegens reeds verworven geoefendheid vermindering van den eersten oefeningstijd toegelaten; zie voor de geschiedenis van het vooronderricht o.m. bldz. 17—22, *Militiewet 1912*, *Samsom 1912*), dan wel omtrent de vraag in hoeverre, ook uit sociale overweging, langere winterverloven konden worden verleend. Daarbij niet over het hoofd te zien, dat elk wapen een eigen karakter heeft, en dus maar niet zonder meer eene gelijk luidende regeling voor alle wapens getroffen kan worden. Zie met betrekking tot de uitvoeringsvoorschriften, geldende voor de Militiewet van 1861 en de hierna te bespreken dienstplichtwetten, het *Recueil Militair*, sedert eenige jaren vervangen door de *Legerorders*.

19 Juli 1870. *De Fransche zaakgelastigde overhandigt Graaf von Bismarck de oorlogsverklaring.*

16 Juli 1870 oproeping der miliciens met groot verlof (mobilisatie); 19 Juli d. a. v. werden maatregelen bevolen ter voorbereiding van de mobiliseering van den eersten ban der schutterij. Het leger bereikte hare grootste sterkte op 15 Sept. 1870: ± 1969 officieren, ± 59258 onderofficieren, korporaals en minderen. Slechts 187 vrijwilligers engageerden zich voor onbepaalden tijd (mobilisatie-vrijwilligers). Van de weerbaarheidskorpsen — het aantal korpsen

¹⁾ Hier en elders is ter bekorting als regel de toestand bij het wapen der Infanterie tot punt van uitgang genomen; het talrijkste wapen en óók daarom het hoofdwapen. Met betrekking tot de zeemilitie, zie noot bldz. 51.

²⁾ Niet uit het oog te verliezen, dat destijds per troepen-eenheid — compagnie, batterij en escadron — steeds als vaste kern nog een *betrekkelijk* groot aantal vrijwilligers aanwezig was.

was destijds vrij talrijk ¹⁾ — waren er 7 die zich geheel en 8 waarvan zich maar enkele leden beschikbaar stelden (omtrent de scherpschutterskorpsen, zie ook de schriftelijke behandeling van Hoofdstuk V voor 1869 met de Tweede Kamer). De bepalingen betreffende de samenstelling van den eersten ban der schutterij toonen overeenkomst met die van 1830; totale sterkte van het gemobiliseerde gedeelte der schutterij \pm 571 officieren en \pm 16720 onderofficieren, korporaals en minderen. Reeds 14 September begon de demobilisatie (1 September 1870, slag bij Sedan). Volgens het Mobilisatie-Verslag den 20sten Sept. 1871 aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal uitgebracht door den Minister van Oorlog ENGELVAART, waren *o.m.* de navolgende gebreken te constateeren: te weinig generale-staf-officieren, intendanten en luitenants; de intellectueele ontwikkeling van het grootste gedeelte der miliciens liet veel te wenschen ($\frac{1}{5}$ nummerverwisselaars en plaatsvervangers); de schutterij voor dadelijk gebruik ongeschikt. Men zou kunnen beweren, dat de eenigste lichtpunten waren de goede geest, welke leger en schutterij bezielde, benevens de trouwe en snelle opkomst der miliciens; slechts 47 bleven achter zonder geldige reden. Met betrekking tot de Marine, zie het Verslag aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal van den Minister van Marine, geteekend 16 Oct. 1871.

In 1866 ²⁾ had het land eene ernstige crisis doorgemaakt, thans wederom in 1870; overtuigend was gebleken, dat, met betrekking tot 's lands defensie, voor alles noodig was *verbetering van het gehalte der levende strijdkrachten en vermeerdering van de getalsterkte*; niettemin verwierp de Tweede Kamer in 1873 het eerste wetsontwerp, ingediend

¹⁾ In 1866 werd, onder beschermheerschap van KONING WILLEM III, een aanvang gemaakt met de oprichting van Weerbaarheidskorpsen.

²⁾ 23 Aug. 1866, vrede van Praag, werd het Hertogdom Limburg vrij verklaard van verplichtingen tegenover Duitschland; nader bevestigd door het congres van Londen van 11 Mei 1867.

Omtrent de vroegere verhouding tot Limburg en Luxemburg bevat het *Krijgsgeschiedkundig archief van den Generalen Staf* waardevolle bescheiden.

door den Minister van Oorlog Graaf VAN LIMBURG STIRUM, tot invoering van den persoonlijken dienstplicht.

Hierbij bleef het niet; een aanhangig gemaakt wetsontwerp betreffende contingents-uitbreiding werd ten slotte ook afgestemd (1876), en wat de schutterijen betreft, reeds is in het licht gesteld dat niets geschiedde om die wapenmacht meer bruikbaar voor den oorlog te maken. ¹⁾

(Reeds in 1848 werd de persoonlijke dienstplicht bepleit door den Majoor der artillerie E. VAN LÖBEN SELS, Adj. van Z. K. H. Prins Hendrik der Nederlanden, in de brochure: Proeve van bezuiniging op de begrooting van oorlog; Over verplichten persoonlijken krijgsdienst. VAN TUERENHOUT, Kapitein der Infanterie, 1873).

In het jaar 1879 werd de Minister van Oorlog DEN BEER POORTUGAEL vervangen door den Kolonel der Artillerie REUTHER (1879—1883), die in 1881 eene legerorganisatie tot stand bracht, welke gedurende vele jaren tot richtsnoer heeft gediend; hij ontwierp wetsvoorstellen betreffende de nationale militie, de schutterij en het vestingstelsel (herziening Vestingwet 1874).

Wetsontwerp *Regeling der nationale militie*: sterkte militie niet meer dan 62400 man; jaarlijksch contingent niet meer dan 12600 man (ten hoogste 600 voor de marine); ²⁾ aantal lichtingen 5; duur eerste oefentijdperk niet meer dan 12 maanden; inlijving eerste helft van Oct.; vermindering duur eerste oefentijdperk, ingeval de dienstplichtige blijkt te voldoen aan bepaalde eischen; ten hoogste kan $\frac{1}{6}$ der 5 lichtingen onder de wapenen gehouden worden; jaarlijks één herhalingsoefening van niet langer dan zes weken; eenige zoons vrij en geen vrijstelling voor kostwinners; van een oneven aantal broers de grootere helft dienen; *plaatsvervangings- en nummervervisseling behouden.*

Tegelijkertijd met het wetsontwerp *Regeling van de*

¹⁾ De doode weermiddelen vonden meer belangstelling (Wet van 18 April 1874, Stbl. No. 64, tot regeling en voltooiing van het vestingstelsel).

²⁾ Militie-ontwerpen: 14000 v. D. BOSCH; 13000 ENGELVAART en DELPRAT; 13500 WEITZEL, ENDERLEIN en BEYEN.

nationale militia werd aangeboden dat betreffende de *Regeling van de schutterij: algemeene schutterijplicht* van het 21ste tot en met het 30ste jaar; *geen plaatsvervanging of nummerverwisseling*; bij elk korps zijn de schutters verdeeld in twee klassen; de eerste klasse bestaat uit hen, die genoegzaam geoefend zijn voor den dienst bij de schutterijen; de tweede klasse wordt gevormd door hen, die niet of niet genoegzaam voor dien dienst geoefend zijn; de schutters der eerste klasse worden jaarlijks geoefend gedurende ten minste 40 en ten hoogste 50 uren; die der tweede klasse gedurende ten minste 90 en ten hoogste 100 uren; jaarlijks zijn de schutterijen verplicht twee wapenschouwingen te houden; officieren, onderofficieren en korporaals zijn verplicht tot het houden van theoretische en kaderoefeningen (ten minste 50 en ten hoogste 60 uren 's jaars); *geen rustende schutterijen* ¹⁾ (c.q. samenvoeging van gemeenten, gepaard met meer beperkte oefening; samenvoeging practisch niet wel doenlijk, dan geen oefening, geen wapenen en geen uniformkleeding, alleen jaarlijksche monsterring); het toezicht op den dienst bij de schutterijen wordt uitgeoefend door hoofd- of opperofficieren van het leger; zoodra de militia geheel of ten deele buitengewoon is bijeengeroepen, kunnen buitengewone oefeningen gehouden worden (c.q. vereeniging van schutterijen in garnizoenen of legerplaatsen). Voorts geeft het ontwerp o.m. voorschriften betreffende samenwerking met het leger, de mobiliseering der schutterijen, de rechtspleging, de straffen en de tucht.

Door de loting voor schutterplichtigen af te schaffen, verkreeg elk ingezetene, die niet als vrijwilliger of milicien tot dienstplicht gehouden was, gelegenheid de wapens te dragen voor de verdediging des vaderlands (algemeene dienstplicht ²⁾), en werden *alle* gewezen miliciens in de schutterij

¹⁾ Geen rustende schutterij, geen verdeling in bans, geen afscheiding tusschen gehuwden en ongehuwden. Eene groote verbetering.

²⁾ Algemeene dienstplicht in den volstrekten zin is bereikt, wanneer de personeele lasten met betrekking tot de oorlogsvoorbereiding inderdaad zooveel mogelijk gelijkelijk drukken op alle mannelijke personen van zekeren leeftijd; wordt in vreedstijd

opgenomen, waardoor moeiten en kosten aan oefening en vorming der miliciens besteed, niet meer gedeeltelijk te loor zouden gaan. Het doen aanvangen van den dienst bij de schutterij op den leeftijd van 21 jaar deed wegvallen de tijdruimte van 5 jaren van niet-dienstplichtigheid voor hen, die niet bij het leger ingedeeld waren. (Vgl. bldz. 23).

Totale sterkte schutterij rond 142.000 man; rond 81.000 man, waaruit bij mobilisatie korpsen schutterij worden samengesteld; rond 61.000 schutters niet onmiddellijk bruikbaar of geheel ongeoeffend.

Minister REUTHER beseftte ten volle de noodzakelijkheid uit de militie, mede ten behoeve van de schutterij, kader te vormen; maar hoe kon dan met behoud van plaatsvervanging en nummervervisseling voor de militie ¹⁾ voorzien worden in de groote behoefte aan kader?

Er werd op gerekend dat schutterijkorpsen reeds dadelijk bij het uitbreken van den oorlog een werkdadig aandeel aan den strijd zouden nemen (verdediging van linieën en stellingen; Mem. van Toel.). Echter, al aangenomen dat de aangehaalde voorschriften de militaire bruikbaarheid van de schutters tot het gewenschte peil zouden doen stijgen, dan bleef toch nog het ernstig bezwaar bestaan, dat in vreedstijd geen afzonderlijke korpsen zouden worden gevormd, geheel en uitsluitend samengesteld uit de categorie der voldoende geoeffende schutters. De schutters werden verdeeld in twee klassen, niet de korpsen. (*De Militaire Spectator* 1882).

Minister REUTHER zag zijne wetsvoorstellen niet in openbare behandeling komen; zij deelden het lot van andere belangrijke voorstellen nopens de *levende* strijdkrachten, d. w. z. het bleef bij ontwerpen.

van eene categorie — wellicht de meest talrijke! — van dienstplichtigen veel minder geëlscht dan van de andere, terwijl door loting wordt bepaald wie tot de eene en wie tot de andere behooren, dan krijgt de leus „algemeene dienstplicht” een ijdele klank.

¹⁾ *Regeling van de nationale militie: § 6 Mem. van Toel., zitting Tweede Kamer St. Gen., 1880—1881—174: Regeling van de schutterijen: § 4 Mem. van Toel., zitting Tweede Kamer St. Gen., 1880—1881—175.*

Grondwet 1887 — Dienstplichtwet (Maart 1922).

Mocht al naar veler meening, trots de „knellende” banden van de Grondwet 1848, eene bruikbare inrichting der defensie mogelijk zijn geweest, voorzeker kon niet ontkend worden, dat hare bepalingen in de practijk een geduchte hinderpaal waren voor zoodanige reorganisatie (*De Grondwet III* PROF. BUYS).

Art. 180 Grondwet 1887: „Alle Nederlanders daartoe in staat zijn verplicht mede te werken tot handhaving der onafhankelijkheid van het Rijk en tot verdediging van zijn grondgebied.

Ook aan ingezetenen, die geen Nederlanders zijn, kan die plicht worden opgelegd.” (vgl. art. 177 Grondwet 1848).

De verplichting, welke niet uitsluitend bestaat in het verleenen van bijstand door in persoon de wapenen te dragen, wordt derhalve ook opgelegd aan ingezetenen en vreemdelingen.

De veel grootere vrijheid aan den gewonen wetgever gelaten, treedt in een helder licht bij de lezing van art. 181: „Tot bescherming der belangen van den staat is er een zee- en eene landmagt, bestaande uit vrijwillig dienenden en uit dienstplichtigen.

De wet regelt de verplichte krijgsmagt.

Zij regelt ook de verplichtingen die aan hen, die niet tot de zee- of landmagt behooren, ten aanzien van 's Lands verdediging opgelegd kunnen worden.” (vgl. de artt. 178, 180, 181, 182, 183, 188 Grondwet 1848).

Reeds hier moge aangeteekend worden, dat de inhoud van het Achtste Hoofdstuk, Van de defensie, Grondwet 1922, bijna geheel overeenkomt met dien van het gelijknamig Hoofdstuk Grondwet 1887. Een novum is de tusschenvoeging van het artikel betreffende vrijstelling van den krijgsmagt wegens ernstige gewetensbezwaren. ¹⁾

¹⁾ Wet 13 Juli 1923, Stbl. N°. 357, betreffende de dienstweigering.

Dec. Afl. 1925 Haagsch Maandblad. Dienstplicht en Gewetensbezwaren. Dr. G. J. HEERING.

Zie wijders *Mil. Rechtelijk Tijdschrift*.

Eerst 14 jaren na de totstandkoming van de Grondwet 1887 verscheen in het Staatsblad eene wet, welke de krijgsmacht hervormde. Toch bleef men middelerwijl niet werkeloos; bij Kon. Besluit van 10 Juni 1888, No. 26, werd eene Staatscommissie ingesteld, welke tot taak had de wettelijke regeling van den militairen dienstplicht voor te bereiden. Voorzitter der Commissie was de Minister van Oorlog BERGANSIUS.

2 Febr. 1889 bracht zij haar Verslag uit; een belangrijk en belangwekkend document. Daaraan waren toegevoegd twee afzonderlijke nota's; een van de commissie-leden REUTHER, BROUWERS en MUTSAERS, voorstanders van het behoud der plaatsvervanging, van vermindering van den diensttijd in het actieve leger, en van de organisatie van eene volkswapening naast en achter het leger; en een van den Hoogleeraar SPRUIJT, die de vrijstelling van eenige wettige zoons vervangen wilde zien door die van kostwinners. De Commissie ontwierp tevens eene organisatie voor de krijgsmacht. Enkele hoofdpunten uit het Verslag: jaarlijks volledig oefenen 12.600 man (500 voor de zeemacht) en kort te oefenen \pm 2400 man; kort geoefenden in oorlogstijd bestemd voor infanterie- en vesting-artillerie-depots; *invoering van den persoonlijke dienstplicht*; 8 jaar dienst bij het leger, 5 jaar bij land- en zeeweer en 7 jaar bij de reserve van land- en zeeweer (te samen 20 jaar); twintig-jarigen, niet bij het leger ingedeeld, zijn voor tijden van oorlog of oorlogsgevaar, tot het 40ste levensjaar beschikbaar, hetzij tot aanvulling van het leger, de landweer of de landweer-reserve, hetzij tot het vervullen van bijzondere diensten. De regelingen betreffende den duur van de eerste oefening, zoomede die betreffende het aantal en den duur van de herhalingsoefeningen, komen in hoofdzaak overeen met die van het ontwerp-BERGANSIUS.

De naam „schutterij” werd niet behouden, omdat daaruit verkeerde gevolgtrekkingen zouden kunnen voortvloeien.

Voor velen was het Verslag een onderwerp van studie. (*Vox Clamantis. Het leger als deel der Staatsgemeenschap, 's Gravenhage 1890; Tijdspiegel 1891; Open brief aan den*

heer MR. S. VAN HOUTEN, *Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Luit.-Kol. VAN TUERENHOUT, 1890; enz.*)

Minister van Oorlog BERGANSIUS diende in 1890 een ontwerp van wet in betreffende de *Regeling van den Krijgsdienst*, dat, het kan geen verbazing wekken, in beginsel overeenkwam met het voorstel der Staatscommissie; de diensttijd verkort (8 + 5); niet bij leger of landweer ingelijfde 20 tot 33-jarigen ongeorganiseerde aanvullingsreserve; deze reserve blijft ongeoeffend; $\frac{2}{3}$ te bestemmen voor troepen-reserve en $\frac{1}{3}$ voor de formatie van arbeidsafdeelingen; alle 33 tot 40-jarigen in oorlogstijd beschikbaar als landstorm.

Jaarlijksch contingent ter volledige oefening ingelijfden ten hoogste 13200 man; idem voor korte oefening ingelijfden ten hoogste 2500 (infanterie en vestingartillerie; in oorlogstijd bestemd voor depots); eerste oefeningstijd onbereden korpsen ten hoogste 12 maanden; idem voor bereden korpsen ten hoogste 18 maanden; idem kortgeoeffenden ten hoogste 3 maanden; inlijving van de volledig te oefenen miliciens tusschen 1 en 5 Februari; herhalingsoefeningen in het algemeen twee van ten hoogste 6 weken; kortgeoeffenden geen herhalingsoefeningen; dienstplichtigen bij de landweertroepen als regel één herhalingsoefening; duur ten hoogste 14 dagen; verlenging van den eersten oefeningstijd, in het belang van de geoeffendheid van de dienstplichtigen of in dat van den dienst, met 4 maanden voor ten hoogste $\frac{3}{4}$ van het aantal jaarlijks ter volledige oefening ingedeelden (het blijvend gedeelte zou gedeeltelijk gebruikt worden om bij de bereden wapens den eersten oefeningstijd op te voeren tot 22 maanden en bij de pantserfortcompagnieën tot 16 maanden); verkorting duur eerste oefening ingeval van gebleken voorgeoeffendheid; vrijstelling eenige zoons en kostwinners; kadervorming, ook tot militie-officier.

Totale sterkte landmacht \pm 327000 man; sterkte volledig geoeffenden \pm 141.000 man (veldleger \pm 45.000; bezettingstroepen \pm 31.000; reservetroepen \pm 19.500; landweer-veldinfanterie \pm 29.000, en vesting-landweer-

troepen \pm 16.000); kortgeoeffenden \pm 35.000 man; aanvullingsreserve \pm 151.000 man.

De regeling van den krijgsdienst in haar geheel, werd in het leger door velen met instemming begroet. De critiek luidde: het veldleger te zwak in vergelijking tot de reserves (reservetroepen; landweer-veldinfanterie en depots); te veel strijdkrachten gebonden aan de passieve verdediging; de vorming bij mobilisatie van reservetroepen door splitsing van bestaande afdelingen, zal groot bezwaar opleveren; de landweer is niet voldoende georganiseerd met het oog op grensdienst; de oefening van de kortgeoeffenden (3 maanden in 13 jaar) is waardeloos. (*De Militaire Spectator*, 1891); de encadreering van de landweer is voorshands geenszins naar den eisch verzekerd.

Voorts werd tegen de voorstellen BERGANSIUS aangevoerd, dat zij te groote financieele en persoonlijke offers vroegen, terwijl ook de tegenstanders van persoonlijke dienstvervulling en de voorstanders van een volksleger hunne stem verhieven.¹⁾

De beraadslagingen in de Tweede Kamer, „welke zich kenmerkten door aan obstructionisme grenzende langdradigheid en lauwheid”, werden afgebroken door Ministerie-wisseling; het wetsontwerp werd ingetrokken in 1891.

De opvolger van den Minister BERGANSIUS was Luit.-Kol. SEYFFART, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. In het begin van 1893 bood hij — nadat de door hem in 1891 ingediende wetsontwerpen tot voorziening ter tijdelijke versterking van de nationale militie en tot wijziging van de schutterijwet, schipbreuk hadden geleden (*De militaire Spectator*, 1891. *De noodwetten tot tijdelijke versterking onzer levende strijdkrachten*) — een wetsontwerp aan betreffende de samenstelling van de landmacht; z.i. toch moest eene *wettelijke* organisatie van de landmacht den grondslag zijn voor

¹⁾ In de Tweede Kamer ging de tegenstand tegen het wetsontwerp, behalve van eene fractie Katholieken, uit van sommige liberale Kamerleden. De tegenstanders vonden steun bij de Commissie van voorbereiding.

de wetten betreffende den dienstplicht. Deze opvatting was niet nieuw; zij was reeds in 1850 en in 1870 (DE ROO VAN ALDERWERELT) ¹⁾ naar voren gebracht van de zijde der Volksvertegenwoordiging; in 1891 werd een desbetreffend amendement verworpen, terwijl het wetsontwerp, regelende de organisatie van het leger, van den Minister ELAND (1897 — 1901) door zijn opvolger, Generaal KOOL, werd ingetrokken. Tot nu toe is het leger ontsnapt aan de toepassing van een wettelijk keurslijf. ²⁾

Evenbedoeld wetsontwerp zou worden gevolgd door wetsontwerpen tot: *a. Regeling van den dienst bij de militie; b. Regeling van den dienst bij de schutterijen; c. Regeling van de dienstplichtigheid bij de militie en bij de schutterij; d. Regeling van de dienstplichtigheid en den dienst bij den landstorm.* Het wetsvoorstel onder *d.* genoemd, heeft het licht niet aanschouwd.

Minister SEYFFART had zich doen kennen als een strijdvast voorstander eener legervorming, gegrond op het beginsel „algemeene dienstplicht”; hij achtte het onredelijk, ja zelfs in beginsel onzedelijk, door loting te doen uitmaken wie al of niet verplicht zouden zijn in oorlogstijd het vaderland te dienen. (*De Gids, 1888; Krijgswetenschappen, 31 Oct. 1890; zie ook zijne bestrijding in de Tweede Kamer van het ontwerp-BERGANSUIS.*)

De landmacht zou bestaan uit een leger en een schutterij; bij jaarlijksche loting wordt beslist wie tot het leger zullen behooren en wie voor de schutterij worden aangewezen; beide met eene reserve in de depots en beide met eene aanvullingsreserve, terwijl op den achtergrond een landstorm beschikbaar zou zijn.

¹⁾ Minister van Oorlog 1877—1878. Omtrent zijne denkbeelden nopens dienstplicht en legervorming, zie o.m. *Vragen des Tijds, 1876.*

²⁾ Het ligt voor de hand, dat de ontwerpers van een dienstplichtwet tot punt van uitgang nemen een bepaald organisatieplan van de levende strijdkrachten, en van dat plan geschiedt, als regel, mededeeling in de Memorie van Toelichting. De uiter-aard beperkte omvang van dit opstel laat o.m. geenszins toe ook enkele van de in den loop der jaren ontworpen organisatieplannen te bespreken.

Sterkte legerlichting 11500 man niet te boven gaande (niet meer dan 675 man voor de zeemilitie); diensttijd 9 jaar (de laatste drie in reserve); eerste oefeningstijd onbepaalde korpsen 12, bereide korpsen 18 maanden, tenzij bij Kon. Besluit anders wordt bepaald; vervroegd huiswaarts zenden van hen, die aan bepaalde eischen van bekwaamheid hebben voldaan; sterkte blijvend gedeelte niet meer dan 7000 man (duur opkomst niet bepaald); herhalingsoefeningen in de eerste zes jaar niet meer dan 75 dagen; ten minste eenmaal 's jaars onderzoek voor de grootverlofgangers; *persoonlijke dienstplicht*. Voorts bevat de regeling o.m. voorschriften betreffende de opleiding van kader en van militie-officieren.

Sterkte schutterijlichting \pm 20500 man, die niet bij het leger gediend hebben; diensttijd 9 jaar (de laatste drie in reserve); in de eerste 4 jaren 270 oefeningen van hoogstens 2 uren; jaarlijks een of twee wapenschouwingen; bij Kon. Besluit kunnen oefeningen van langeren duur bevolen worden (c.q. gedurende 2 achtereenvolgende dagen); *persoonlijke dienstplicht*. Ook behelst de Regeling o.m. voorschriften nopens opleiding van het kader en benoeming tot schutterij-officier, ter bevordering van samenwerking van leger en schutterij (opper- of hoofd-officier van het leger worden met het toezicht op de schutterij belast) en ter handhaving van de krijgstuicht. De schutterij is bestemd voor den dienst van de infanterie of van de vesting-artillerie, of tot dienst bij de afdelingen werklieden. De formatie geschiedt bij Kon. Besluit. (*De Militaire Spectator*, 1893.)

Art. 30 *Regeling c.* geeft o.m. aan de gevallen, waarin de eenige of oudste zoon, dan wel kleinzoon, zonder loting worden bestemd voor de schutterij.

Zij, die zich vertrouwd gemaakt hadden met de denkbeelden, eertijds door den heer SEYFFART met betrekking tot legerstelsel en legersterkte ontwikkeld, waren veelal niet bevredigd.

In geval van mobilisatie zou het dadelijk bruikbaar gedeelte van het veldleger (veldtroepen) niet sterker zijn dan \pm 40000 man, terwijl toch de ontwerpen den Minister de be-

schikking gaven over \pm 225000 man, van welk aantal \pm 95600 in het leger geoefend waren. Niet weinigen oordeelden dat de schutterijen veel te kort zouden schieten op het stuk van discipline, samenhang, encadreering en geoefendheid. Wèl zou, zonder belangrijke personeele en financieele offers te vragen, algemeene dienstplicht van de mannelijke bevolking, 20—30 jaar, verkregen zijn, doch ten koste van de oorlogswaarde van de krijgsmacht.

Volgens de ontwerpen REUTHER wordt de vijf-jarige dienst in het leger verlengd met vijf jaren dienst in de schutterij, en verkrijgt men alzoo eene vermenging van vijf legerlichtingen met 10 schutterijlichtingen; volgens de ontwerpen SEYFFARDT vervullen de dienstplichtigen hun dienst òf in het leger òf in de schutterij; in beide ontwerpen brengen militiewet en schutterijwet in onderling verband het beginsel van algemeenen dienstplicht tot uitvoering.

Het ontwerp-BERGANSIUS verdeelt den dienstplichtdruk over de geheele bevolking zeer ongelijkmatig, doch verschaft eene betrekkelijk sterke krijgsmacht, geheel samengesteld uit dienstplichtigen, die in het leger opgeleid en geoefend zijn.¹⁾

Het legertype BERGANSIUS is terug te vinden in de Militiewetten 1901 en 1912.

Tijdens het bewind van Minister SEYFFARDT werd de opkomst van de jongste lichting verplaatst van 1—15 Mei (Militiewet van 1861) naar 1—15 Maart (Wet van 4 April 1892, Stbl. No. 56). Dit was inderdaad eene verbetering; het doel — te bevorderen dat de jongste lichting meer geoefend aan de najaarsoefeningen zou deelnemen — werd echter niet volkomen bereikt, doordat het blijvend gedeelte, als te voren, reeds op 15 Juli, en niet in of na September met groot verlof werd gezonden.

Minister SEYFFARDT breidde de winterverloven uit (1—4 maanden; infanterie en vesting-artillerie); zijn opvolger, generaal SCHNEIDER, maakte een einde aan het veelvuldig met langdurig verlof zenden. In den winter 1897—1898

¹⁾ Andere punten van onderscheid tusschen de drie stelsels spreken zóó duidelijk, dat zij geene afzonderlijke vermelding behoeven.

werden wederom verloven van langen duur verleend; nadien bestond daartoe geene aanleiding meer daar de duur van den eerste-oefeningstijd werd teruggebracht tot 8 maanden (vgl. bldz. 35).

Ten gevolge van de politieke verwickelingen trad in Mei 1894 het Ministerie af, waarin Minister SEYFFART zitting had; omtrent diens wetsontwerpen was toen nog geen voorloopig verslag (Tweede Kamer St. Gen.) verschenen.

In Juli 1897 aanvaardde generaal ELAND het ambt van Minister van Oorlog.

Bij de wet van 2 Juli 1898, St b l. No. 170, werd, met ingang 1 Sept. 1898, de persoonlijke dienstplicht ingevoerd, hetgeen o.m. gepaard ging met het scheppen van de mogelijkheid tot ontheffing van werkelijken dienst (kostwinners), verleening van uitstel voor eerste oefening, en invoering van het ploegenstelsel voor het blijvend gedeelte. 1)

Eindelijk! De wording van een nieuw leger werd ingeluid!

Aan de invoering van den persoonlijke dienstplicht was voorafgegaan de instelling van het reserve-kader, het geesteskind van den kolonel A. VAN DAM VAN ISSELT, een warm voorstander van „Allen weerbaar“; 2) in 1893 ten behoeve van de infanterie en de vesting-artillerie; in 1897 volgde de uitbreiding, en konden ook bij de cavalerie en het korps genietroepen kader-reservisten worden aangenomen. Het nieuwe instituut bracht reeds de meer gegoede en intellectueel ontwikkelde jongelingen in de gelederen; eene categorie van vrijwilligers, die zouden kunnen voorzien in de nijpende behoefte aan kader.

Echter, teleurstelling bleef niet uit.

1) Bij Min. Besch. van 16 Juli 1898, VIIe Afd. No. 83, werd ter kennis gebracht van de landmacht den tekst van de artikelen der wet betrekkelijk de Nationale Militie, zooals zij, ook *tijdelijk* gewijzigd, zal luiden op 1 Sept. 1898. (*De Militiewet na afschaffing van de dienstvervangning bij de militie*).

2) Omtrent Reservekader, en kadervorming in het algemeen, zie De Militaire Spectator 1916, bldz. 557. *Generaal-majoor J. F. F. C. VAN DAM VAN ISSELT, 1842—1916, door W. COOL*).

Het sociale belang der leden van het reserve-kader prevaaleerde te veel, waarvan het gevolg was, eensdeels dat de militaire bruikbaarheid en geoefendheid van een aantal kader-reservisten te wenschen liet, en anderdeels dat de jongelingschap de vrijwillige dienstneming bij het reserve-kader verkoos boven de persoonlijke dienstvervulling van den militie-dienstplicht.

Het instituut viermaanders van de Militiewet 1901 schaadde óók den toeloop tot het reservekader.

6 Juni 1905 verscheen in Stbl. No. 177 de *Wet voor het reserve-personeel der landmacht 1905*, laatstelijk gewijzigd bij de Wet van 13 Juli 1923, No. 356. Art. 1 geeft eene opsomming van de verschillende categorieën van personen, waaruit het reserve-personeel bestaat; in de Eerste Afdeling (Van den rechtstoestand) zijn te vinden voorschriften nopens den duur van het verblijf onder de wapenen ter opleiding en andere militaire verplichtingen.

Het voorbereidend militair onderricht, de instelling van het reservekader in 1893, de invoering van den persoonlijke dienstplicht in 1898, en de Wet van 1905, hebben niet kunnen voorkomen, dat de gemobiliseerde krijgsmacht in 1914 beslist onvoldoende geëncadreerd was.

Overbodig is het inderdaad hier nader in het licht te stellen, dat ten huidige dage, veel meer dan ooit tevoren, versterking van het verlofskader, naar sterkte en gehalte, gebiedend noodzakelijk is. ¹⁾

Bij de Wet van 22 Juli 1899, Stbl. No. 174, werd de Militiewet van 1861 wederom gewijzigd. Het tweede lid van art. 1: „De militie wordt zooveel mogelijk uit vrijwilligers samengesteld”, werd geschrapt. Vrijwilligers, als hier bedoeld, meldden zich weliswaar hoogst zelden aan, doch de wijziging was noodig toen in enkele kleine gemeenten van Noord-Brabant getracht werd het nieuwe voorschrift betreffende persoonlijke dienstvervulling te ontgaan, door het

¹⁾ Omtrent vorming verlofskader zie ook: Verslag van de commissie inzake de regeling der opleiding enz. tot verlofsofficier en verlofsonderofficieren van alle wapens en dienstvakken. (Min. Beschikking van 2 Maart 1923, IIde Afd. N°. 115).

gemeentelijk contingent voltallig te maken door militie--vrijwilligers (plan KOOLEN).

In Oct. 1899 diende Minister ELAND zijne ingrijpende legerplannen in; de landmacht zou gevormd worden door het leger, de landweer en de landstorm.

De ontworpen wijzigingen betreffende de Militiewet van 1861 beoogden in de allereerste plaats verhooging van het contingent, dat zou bestaan uit volledig geoefenden (duur eerste oefeningstijd bij de onbereden troepen ten hoogste 12 maanden en bij de bereden troepen ten hoogste 24 maanden, met de uitgesproken bedoeling in de praktijk, zoo bereikbaar, den duur terug te brengen tot resp. 8½ en 18 Maanden), en uit kort geoefenden (duur eerste oefeningstijd ten hoogste 4 maanden). De viermaanders (onbereden korpsen) zouden 's winters opkomen en bij voorkeur gerecruteerd worden uit handwerkslieden; zij zouden dienst doen als blijvend gedeelte (wachtdienst; corveeën; kaderopleiding; dadelijk beschikbaar bij mobilisatie), en in verband met hunne geringe geoefendheid — tijdens de herhalingsoefeningen waren zij eveneens bestemd voor wachtdienst en corveeën — zouden zij in geval van mobilisatie ingedeeld worden bij de depots van onbereden troepen (overlading der depots?). Bij amendement TYDEMAN onderging het ontwerp een principiële wijziging met betrekking tot de viermaanders; zij zouden bij voorkeur worden genomen uit de voorgeoefenden en in den zomer opkomen. Het instituut viermaanders kreeg hierdoor een geheel ander karakter; de legersterkte werd aanzienlijk hooger (encadreering?), waar aanvaard werd, dat volgens de nieuwe regeling de geoefendheid der viermaanders, aangenomen dat zij allen met succes aan de vooroefeningen zouden hebben deelgenomen, niet minder zou zijn dan die der overige dienstplichtigen.

Minister ELAND trad af, toen, ingevolge amendement VAN GILSE, uitdrukkelijke wettelijke beperking van een eerste oefentijdperk tot 8½, resp. 18 maanden, werd aanvaard. (Zie o.m. *De Parlementaire Geschiedenis van 1889—1923*. MR. GERBERT SCHOLTEN. *N. Rott. Ct. Sept. 1923*).

Luitenant-generaal KOOL, die den Minister ELAND opvolgde, heeft diens ontwerpen betreffende de regeling van den dienstplicht bij de militie en bij de landweer, welke de schutterij zou vervangen, in hoofdzaak overgenomen en in veilige have gebracht. Waar de viermaanders, overeenkomstig de reeds in de Tweede Kamer gevallen beslissing, 's zomers onder de wapenen zouden komen, en dus 's winters geen manschappen beschikbaar zouden zijn voor wachtdienst, enz., kon niet ontgaan worden een blijvend gedeelte in de wet te doen terugkeeren.¹⁾ Wat voorgeoefendheid betreft, moet niet uit het oog worden verloren, dat sedert 1887 het militaire voor-onderricht zich geleidelijk had ontwikkeld tot de instelling „voorbereidend militair onderricht.” De wet van 2 Juli 1898, Stb. No. 170, bracht een wettelijken grondslag voor het instituut.

De nieuwe regeling van den dienstplicht gaf naar het wezen geen nieuw stelsel. Voor de zooveelste maal werd de militiewet van 1861 gewijzigd, doch ditmaal waren de wijzigingen zoo omvangrijk en zoo ingrijpend, dat zij den naam kreeg van *Militiewet 1901*. (Wet van 24 Juni 1901, Stbl. No. 159; gew. tekst Militiewet van 1861, bekend gemaakt bij Besluit van 17 Sept. 1901; in werking getreden op 1 Jan. 1902).

Militiewet 1901:

In plaats van het ingezetenschap werd het Nederlander-schap de hoofdgrondslag van den inschrijvingsplicht; dienst-tijd bij de militie ruim 8 jaar en na volbrenging overgang bij de landweer, behoudens voor hen, die behooren tot het korps torpedisten of tot de bereden korpsen; jaarlijks kunnen worden gelicht, met inbegrip van ten hoogste 600 man voor de zeemilitie, ten hoogste 12.300 man voor volledige oefening en ten hoogste 5200 man voor korte oefening; van de op te roepen lotelingen komen de vóórgoefenden in de eerste plaats in aanmerking ter korte oefening; eerste oefening van de kort te

¹⁾ In het tijdvak 1861—1901 waren steeds troepen in de kazernes aanwezig; de sterkte was zeer varieerend.

oefenen vier maanden, van de volledig te oefenen ten hoogste 8½ maand bij de onbereden korpsen en ten hoogste 18 maanden bij de bereden korpsen; inlijving geschiedt in Maart voor de volledig te oefenen, tusschen 15 Mei en 15 Juni voor de kort te oefenen; opkomst „nakomers” in het jaar volgende op dat der lichting; allen, lang en kort te oefenen, kunnen voor het blijvend gedeelte worden bestemd, doch bij de onbereden korpsen voor niet langer dan vier maanden en bij de bereden korpsen voor niet langer dan zes maanden; sterkte blijvend gedeelte, tegelijk onder de wapenen, niet meer dan 7500 man; herhalings-oefeningen bij de onbereden korpsen in het geheel twaalf weken, verdeeld over ten hoogste drie perioden, en bij de bereden korpsen voor niet langer dan acht weken, verdeeld over ten hoogste twee perioden; jaarlijks ten minste eenmaal onderzoek voor de groot-verlofgangers door den militie-commissaris; ingelijfden kunnen worden *aangewezen voor opleiding tot een graad*; grondslag voor opleiding tot militie-officier in de wet vastgelegd; voor den werkelijken dienst van den kostwinner, die niet van den werkelijken dienst is ontheven, wordt vergoeding uitbetaald; geen vrijstelling van den eenigen zoon; van de zonen uit één gezin dient bij oneven getal niet langer de kleinere helft, maar de grootere helft; geen toestemming meer noodig van de ingelijfden om een huwelijk aan te gaan. Omtrent de zeemilitie bevat de wet bijzondere bepalingen. 1) (*Militiewet 1901, ter verge-*

1) Aan den dienst bij de marine worden door de wet steeds voordeelen verbonden. (art. 186 Grondwet 1848; art. 183 Grondwet 1887; art. 185 Grondwet 1922).

Is het art. 186 Grondwet 1848 facultatief gesteld met betrekking tot de zending van de zeemilitie naar de koloniën (vgl. bldz. 31), art. 183 Grondwet 1887 en art. 185 Grondwet 1922 bepalen: „De dienstplichtigen ter zee zijn bestemd om te dienen in en buiten Europa.”

Voor de dienstplichtigen van de landmacht, zie bldz. 15 bij „*eerste Militiewet*”, art. 210 en art. 211 Grondwet 1815, art. 208 en 209 Grondwet 1840, art. 185 Grondwet 1848, art. 184 Grondwet 1887 en art. 186 Grondwet 1922.

De bijzondere bepalingen, geldende voor de zeemilitie, blijven buiten bespreking.

lijking naast de gewijzigde wet van 1861 gedrukt. A. J. GROUSTRA, 1901).

De wet werd gewijzigd bij de Wet van 5 Dec. 1903, Stbl. No. 293, betreffende o. m. verruiming van het instituut vergoeding voor kostwinners, en bij de Wet van 5 Dec. 1908, Stbl. No. 347, gevende o. m. eene speling met betrekking tot den duur der herhalingsoefeningen voor de onbereden korp- sen (niet korter dan negen weken en niet langer dan twaalf weken).

Thans enkele voorschriften van de „*Landweeerwet*” (Wet 24 Juni 1901, Stbl. No. 160, tot regeling van de landweeer en van de *opheffing van de schutterijen*). De acht jaar militie-diensttijd wordt als regel voor de miliciens bij de landmacht verlengd met zevenjarigen diensttijd bij de landweeer; vrijwillige dienstneming bij de landweeer toegelaten; het rijk verdeeld in landweeerdistricten; vorming van bataljons en compagnieën landweeer; in den zevenjarigen diensttijd twee oefeningen; elke oefening van ten hoogste zes dagen; ontheffing van werkelijken dienst in bijzondere gevallen; met het algemeen bevel en toezicht over landweeer- troepen kunnen opper- of hoofdofficieren van het leger worden belast; de in het leger kort geoefenden bestemd voor landweeer-depots; zij nemen niet deel aan de landweeroefeningen, doch worden tegelijk met de andere landweermannen eens per jaar door den districts-commandant onderzocht. Ook bevat de wet o.m. voorschriften betreffende de encadreering, kadervorming en samenwerking met het leger.

De Landweeerwet, ingevoerd op 1 April 1903, hield niet voldoende rekening met twee belangrijke wijzigingen, welke het militie-ontwerp bij de mondelinge behandeling in de Tweede Kamer had ondergaan: invoering van het instituut vergoeding en verandering in bestemming van de viermaanders. Een vergoedingartikel werd in 1906 tusschengevoegd, en in 1909 kwam het voorschrift te vervallen, dat de kort-geoefenden bij de depots zouden worden ingedeeld en niet zouden deelnemen aan de herhalingsoefeningen. Ook nog andere wijzigingen werden aangebracht; zoo omtrent het vrijwillig onder de wapenen komen ter verrichting van wer-

kelijken dienst (bedoeling: het tijdig kunnen vormen van mobilisatie-detachementen).

Eene regeling van den landstorm bleef in voorbereiding.

De nieuwe wetten gaven eene aanzienlijke versterking van de landmacht, althans voor zoover betreft de getalsterkte (uitbreiding contingent en verlenging diensttijd). Niet zelden werd betwijfeld, of zij ook het peil van geoefendheid en bruikbaarheid van den troep aanmerkelijk zouden doen stijgen.

In ruimen kring werd gevreesd, dat het instituut viermaanders geenszins aan de verwachting zou beantwoorden, en dat het niet wel mogelijk zou wezen binnen afzienbaar tijdsbestek de landweer naar den eisch te encadreeren.

Het ligt voor de hand, dat de nieuwe dienstplicht-regeling geen genade vond in de oogen van de voorstanders van een volksleger, waaronder dan te verstaan ware, eene georganiseerde weermacht, waarin alle weerbaren een vooraf bepaalde plaats vinden, en waartoe allen in vredestand de noodige oefening krijgen.

De oud-Minister SEYFFARDT schreef: „de nieuwe wetten zijn noodwetten; het volksleger is onafwijsbaar”, en vroeg: „Verdient zulk een wet voor een klein vrijheidslievend volk iets anders dan den naam van noodwet, hoe eer hoe beter te vervangen door eene werkelijke nationale wet?” Het wederwoord luidde alras: „Welnu! die leuzen — algemeene dienstplicht; volksleger; allen weerbaar — laten mij koel, zoolang men, met haar ten grondslag, aan het Nederlandsche volk geen leger kan geven, waarin het vertrouwen kan stellen.” (Luit.-Kol. KOOLEMANS BEYNEN).

De schutterij was ten doode opgeschreven; geleidelijk zou zij afsterven; op 1 Aug. 1907 zou zij geheel zijn opgeheven; zou de aloude nationale instelling niet meer bestaan (art. 40 Landweernet, gew. bij de Wet van 13 Juli 1907, Stbl. No. 187). 1) REUTHER en W. E. VAN DAM VAN ISSELT, die met den

1) *Nederlandsch Indië.*

18 Aug. 1620 werd te Batavia eene schutterij opgericht, samengesteld uit „vrije luiden van Nederlanders, Japanners en Swarten”. In de 19e eeuw bestonden Schutterijen op verschillende

gloed der overtuiging het schutterijstelsel (algemeene volkswapening achter het leger; locale organisatie; plaatselijke oefeningen buiten kazerne, buiten eng legerverband) verdedigd hebben, erkennen dat de schutterijen van de wet 1827 niet konden beschouwd worden als eene werkelijke *militaire* macht; zulks ware echter niet toe te schrijven aan het *stelsel* als zoodanig, maar aan het feit, dat van 1827 af geen enkelen maatregel tot stand was gekomen, ter verscherping van de tucht, ter bevordering van inwendigen samenhang, ter verbetering van het gehalte van het kader, tot verkrijging van grootere geoefendheid, individueel en in troepenverband, en het is h.i. dan ook zeer ten onrechte telkens den toestand bij de schutterijen in de herinnering terug te roepen, als een bewijs, dat eene volkswapening geene militaire bruikbaarheid zou kunnen verwerven. (*Nota van REUTHER c.s., vermeld op bldz. 41; bijlage IV van de reeds meer aangehaalde brochure van den toenmaligen Eerste-Luitenant W. E. van DAM van ISSELT*).

Bij het art. 40, vorengenoemd, is mede buiten werking gebracht de Wet van 19 Dec. 1832, St.bl. no. 58 (vgl. bldz. 28). ²⁾

(Wetsontwerpen betrekkelijk de samenstelling en vor-

plaatsen op Java en in de buitenbezittingen; na de afkondiging van het Dienstplichtbesluit (Stbl. N°. 610 van 1918) zijn zij geleidelijk afgeschaft.

Suriname.

In 1815 werden de korpsen blanke burgers, kleurlingen en vrije negers ontbonden, en werd eene actieve schutterij opgericht.

In 1925 is de schutterij op Paramaribo „rustende” geworden. Hare taak is desgevorderd mede te werken tot handhaving van de orde en de rust te Paramaribo en omgeving. In tijd van oorlog of oorlogsgevaar kan zij mobiel verklaard worden.

Curaçao.

Actieve Schutterij opgericht in 1821; rustend verklaard in 1902.

Aruba, Bonaire, St. Martin (Nederlandsch gedeelte) en *St. Eustatius*.

Oprichting actieve Schutterij in 1882; geheel vervallen in 1924.

Alzoo! Rustende schutterij te Paramaribo en op Curaçao! Binnen het gebied van de Nederlandsche vlag bestaan er dan toch nog schutterijen.

²⁾ Zie omtrent het al of niet noodzakelijke hiervan: *Landstorm Handleiding 1913*.

meng onzer levende strijdkrachten. *Tijdspiegel* 1900, A. L. W. SEYFFARDT; *De Militaire noodwetten. Vragen des Tijds* 1901, A. L. W. SEYFFARDT; *De nieuwe militaire Legerwetten en de Oud-Minister van Oorlog* A. L. W. SEYFFARDT; *Luit.-Kol.* G. J. W. KOOLEMANS BEVNEN, 1902; *Volksleger?* J. M. BENTEYN, 1907).

Men zou het tijdvak 1901—1912, voor zoover betreft de wettelijke vorming van de krijgsmacht, kunnen kenmerken door te zeggen, dat het *blijvend gedeelte*, hetwelk reeds zooveel aanleiding tot „beroering gaf, de steen des aanstoots bleef.”¹⁾ Waar te onzent de jongste lichting voor eerste oefening in den loop der jaren nimmer langer dan 12 maanden onder de wapenen gehouden werd, — ook hier wordt wederom de toestand bij het wapen der Infanterie tot punt van uitgang genomen —, daar kon uit militaire overwegingen een blijvend gedeelte niet gemist worden; te meer niet in 1901 toen wettelijk de duur van het eerste oefentijdperk teruggebracht werd tot ten hoogste 8½ maand. Zoolang de militairen nog reëcrut waren (eerste vier maanden) en nadat zij naar de haardsteden waren teruggekeerd, moest over een blijvend gedeelte kunnen worden beschikt voor verschillende doeleinden (uitvoering en dekking der mobilisatie, handhaving of herstel van de openbare rust en orde, kaderopleiding, het verrichten van corveeën en wachtdiensten).

Intusschen, inkrimping van het blijvend gedeelte, naar sterkte en diensttijd, zou zijn te bevorderen, zulks ter verlichting van financieelen last (kabinet DE MEESTER) en van persoonlijken druk, welke druk zich vooral doet gevoelen, indien de diensttijd van het blijvend gedeelte, of deel daarvan, niet aansluit aan het eerste oefentijdperk. Op verschillende wijzen werd voorzien in de vervulling van door het blijvend gedeelte te verrichten diensten²⁾: tewerkstelling van meer burgercorveeërs; oprichting van een compagnie

¹⁾ Zie al de wordingsgeschiedenis Militiewet van 1861.

²⁾ Uit het ontwerp, ten grond liggende aan de hiervoor (blz. 52) aangehaalde wet van 5 Dec. 1903, Stbl. N°. 293, was gelicht het voorstel tot uitbreiding van het blijvend gedeelte en tot afschaffing van het ploegenstelsel. (Kon. Besluit 2 Dec. 1901, Stbl. N°. 230).

administratietroepen, bestemd tot het verrichten van diensten in militaire bakkerijen, slagerijen en magazijnen (art. 111 Militiewet 1901; zie Rec. Mil. 1905 en 1906); instelling van het instituut *premie-vrijwilligers* (Spoedwet 31 Maart 1908, Stbl. No. 104), terwijl tevoren (1906—1907) ook al eene proef was genomen met het terug laten komen van tijdelijke verlofgangers met het oog op mobilisatiemogelijkheid, dan wel in het belang van handhaving of herstel van de openbare rust of orde.

Minister van Oorlog STAAL (17 Augustus 1905—8 April 1907) verminderde de sterkte van het blijvend gedeelte (lichting 1906), doch verklaarde tevens, dat eerst zoodra de mobilisatie-taak (dekkingsdetachementen) door de landweer zou kunnen worden overgenomen, gedacht kon worden aan inkrumping, e.q. opheffing van het blijvend gedeelte.

Tijdens het bewind van den Minister STAAL is in 1906 een maatregel tot stand gekomen, welke niet stilzwijgend voorbij gegaan mag worden.

Tengevolge van de aanneming van het amendement TYDEMAN (vgl. bidz. 49) was de homogeniteit met betrekking tot de opleiding in den troep verbroken, en dit te meer waar het niet gelukt was het aantal kortgeoefenden te verkrijgen langs den weg voor vooroefeningen. In Maart opkomst ongeoeffende achtmaanders, in Mei opkomst voorgeoeffende en niet-geoeffende viermaanders,²⁾ welke categoriën door elkaar heen liepen, totdat Minister STAAL hierin verbetering bracht door te bepalen, dat achtmaanders en viermaanders bij verschillende compagnieën moesten worden vereenigd. Hiermede was althans de homogeniteit in de compagnie hersteld.

Minister STAAL struikelde over het blijvend gedeelte, en zoo ook diens opvolger (Minister VAN RAPPARD).

²⁾ Dat er onvoorgeoeffende viermaanders waren, kon niet uitblijven ten gevolge van de techniek der wet, tenzij in *alle* gemeente (er zijn \pm 1100 gemeenten) voorbereidend militair onderwijs gegeven werd, en in *elke* gemeente door *velen* dat onderwijs met vrucht gevolgd werd. Generaal STAAL had eene wijziging van het instituut ontworpen; hij wilde alleen dienstverkorting toestaan aan de voorgeoeffenden naar gelang van de werkelijk door hen verkregen oefening.

Intusschen, reeds bij de behandeling van het ontwerp Militiewet 1901, en ook nog nadien, was het denkbeeld overwogen het blijvend gedeelte geheel of gedeeltelijk te ontgaan door opkomst van de lichter in twee, gedeeltelijk over elkaar heen strijkende ploegen, en in de rede, waar mede de Minister HEEMSKERK 10 Maart 1908 het nieuwe Kabinet, met Generaal SABRON als Minister van Oorlog, bij de Tweede Kamer inleidde, werd omtrent het blijvend gedeelte medegedeeld: „Ten einde aan de bezwaren, voortvloeiende uit de bestaande wettelijke bepalingen aangaande het blijvend gedeelte tegemoet te komen, stelt de Regeering voor, eene wijziging in de militiewet aanhangig te maken, welke, wordt zij aangenomen, eene oproeping van de militie in twee ploegen mogelijk maakt.

De Regeering wenscht de hier bedoelde wetswijziging als een *hulpmaatregel en dus niet als eene afdoende herziening* der militiewet te zien aangemerkt. Zij stelt zich voor, zoodra mogelijk eene meer ingrijpende herziening van de militiewet en van de landweerwet ter hand te nemen.”

Bij de Wet van 5 Dec. 1908, Stbl. No. 347, werd bepaald, dat de ter volledige oefening ingelijfd (onbereden korpsen) in twee gedeelten zouden opkomen, welke regeling slechts in toepassing is gebracht bij de infanterie. Elk der beide ploegen werd gevolgd door een blijvend gedeelte niet langer dan 2 maanden, gevende eene bezuiniging van 2×2 maanden, terwijl kwam te vervallen het bezwaar van niet-aansluiting van eerste oefening en blijvend gedeelte.

Het tijdelijke twee-ploegen-stelsel van den Minister SABRON, voldeed niet; de sterkte der compagnieën was te zwak en het blijvend gedeelte te kort onder de wapenen, waarvan het gevolg was onvoldoende geoefendheid van den troep. (*Eenige opmerkingen over de toepassing van het twee ploegen-stelsel bij de infanterie, 1910, en Nadere opmerkingen over de toepassing van het tweeploegen-stelsel bij de infanterie, 1911, beide brochures van de hand van den Generaal F. H. A. SABRON; De naaste toekomst van het militaire vraagstuk, 1909, Generaal W. F. RIDDER VAN RAPPARD;*

opstellen in het Vaderland, November en December 1910; De Staalcrisis door MR. S. VAN HOUTEN, Lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, 1907.)

Reeds in Dec. 1909 ontwikkelde dan ook de Minister SABRON zijne denkbeelden, nopens de beginselen, waarop eene algemeene herziening van de militiewet zou moeten berusten. Wegens ziekte gaf hij in Juli 1909 zijne portefeuille over aan generaal COOL, die een wetsontwerp betreffende de regeling van den dienstplicht in gereedheid bracht.¹⁾ Generaal COOL trad af in Januari 1911 (afwijzing door de Tweede Kamer van de door hem ingediende tractementsregeling voor de officieren; motie DUYMAER VAN TWIST); hij werd opgevolgd door den Minister COLIJN, die onmiddellijk den herzieningsarbeid betreffende de Militiewet 1901 ter hand nam.

Minister COLIJN stelde zich tot taak de wegneming der gebreken, bij de uitvoering der Militiewet 1901 aan den dag gekomen.²⁾ Alzoo, in beginsel, geen ander legerstelsel dan in 1861 en wederom in 1901 aanvaard, doch gunstiger oefeningsvoorwaarden. Het wetsontwerp COLIJN werd op den 1sten Febr. 1912 in de Eerste Kamer der Staten-Generaal zonder hoofdelijke stemming aangenomen (Wet van 2 Febr. 1912, Stbl. No. 21; in werking getreden op 1 Maart 1912; „Militiewet 1912”).

Als algemeene opmerking zij naar voren gebracht, dat

¹⁾ De Raad van defensie betoogde in zijn afwijzend advies „eerste oefeningsduur 12 maanden, subsidiair 10 maanden.”

Het advies sprak een beslist ongunstig oordeel uit over den toestand in het leger.

De Raad van defensie werd ingesteld bij Kon. Besluit van 16 April 1908, N°. 79.

Bij Kon. Besluit van 10 April 1850, N°. 57, werd, als inrichting van blijvenden aard, een comité van defensie benoemd. De Raad van defensie was geen novum.

²⁾ Tijdens Minister BERGANSIUS voor de tweede maal de portefeuille in handen had (1901—1905), werd reeds van de zijde van de Tweede Kamer aangedrongen op andermaal benoeming van eene Staatscommissie (c.q. Parlementaire commissie), welke voorlichting zou kunnen geven met betrekking tot de werking van Militiewet 1901, waar in breede kringen van het volk gebrek aan vertrouwen bestond in de weerbaarheid des lands (TALMA).

het bijzonder karakter van elk der wapens en het streven elke categorie van dienstplichtigen niet langer te laten dienen dan noodig is voor eigen opleiding en eigen bestemming ten gevolge had, dat de wet eene groote verscheidenheid van bepalingen toont omtrent eene zelfde aangelegenheid, zoo omtrent den duur van het verblijf onder de wapenen voor eerste oefening, aantal en duur van herhalingsoefeningen, regeling opkomst ploegen, al of niet overgang naar de landweer, enz.

De militiewet 1912 handhaaft bij de onbereden korpsen, behoudens bij de pantserfortartillerie en bij de torpedisten, een eerste oefening van ten hoogste $8\frac{1}{2}$ maand; ¹⁾ bij de pantserfortartillerie en de torpedisten een eerste oefening van ten hoogste 15 maanden, ²⁾ en bij de bereden korpsen van ten hoogste 2 jaar; ³⁾ bij de zeemilitie ten hoogste $8\frac{1}{2}$ maand.

Inlijving in twee gedeelten; ploegen bij de infanterie, de vestingartillerie en de pontonniers; indien noodig geacht, ook bij de genietroepen ⁴⁾ en de bereden korpsen.

Gunstiger oefeningsvoorwaarden, grootere gevechtswaarde worden bereikt door de navolgende maatregelen:

1. Verhooging van het jaarlijksch contingent, zijnde dit gesteld op ten hoogste 23000 man (Militiewet 1901: ten hoogste 17500) met een dienstduur van 6 jaar (Militiewet 1901: 8 jaar). Ten gevolge van het een en ander bleef de totale oorlogssterkte van de militie (122524 man) ongeveer gelijk aan die van de Militiewet 1901 (121450 man), doch door de uitbreiding in de breedte en de inkrumping in de diepte, verkregen de tactische eenheden de uit het oogpunt van opleiding en oefening noodzakelijke grootere sterkte. Bovendien werden zoo doende de lasten van den dienstplicht meer gelijkmatig en over jongere schouders ver-

¹⁾ Advies Raad van defensie 12 maanden.

²⁾ Voor eerste verdediging mag alleen gerekend worden op het personeel, dat onder de wapenen is (gevaar voor overvalling).

³⁾ Volgens Militiewet 1901 18 maanden, gevolgd door 6 maanden als blijvend gedeelte.

⁴⁾ Het korps genietroepen telde destijds nog betrekkelijk veel vrijwilligers.

deeld, en kon, zonder de gevechtswaarde van den troep te schaden, bij de infanterie, de vestingartillerie, de pontonniers en de genietroepen worden volstaan met 2 herhalingsoefeningen, en bij de bereden korpsen en de pantserfortartillerie met 1 herhalingsoefening. Bij de infanterie, de vestingartillerie, de pontonniers en de genietroepen, eerste herhalingsoefening niet langer dan 4, en tweede niet langer dan 3 weken; bij de bereden korpsen en de pantserfortartillerie duurt de herhalingsoefening niet langer dan 4 weken; bij de torpedisten geen enkele herhalingsoefening.

2. Afschaffing van de viermaanders, die in de practijk voor een groot deel bestonden uit *niet*-voorgeoefenden. Het instituut belemmerde de opleiding van den troep in zijn geheel, en werkte nadeelig met betrekking tot de aanmelding voor kaderopleiding (militie- en reservekader).

3. Afschaffing van het voorbereidend *militair* onderwijs, waar de resultaten bleven beneden de verwachting.

Behoorlijke gelegenheid tot het geven van militair onderwijs was er veelal niet; het instituut eischte betrekkelijk hooge uitgaven; belemmerde den gang van den dienst bij den troep, en schaadde de geoefendheid van de onderofficieren, wegens hunne menigvuldige afwezigheid van het korps.

In verband met het vraagstuk betreffende voorgeoefendheid werd van de zijde der Regeering aangevoerd, dat algemeene lichamelijke ontwikkeling in de allereerste plaats behoort tot de zorgen van het Departement van Binnenlandse Zaken, en dat het alleszins aanbeveling verdient aan het bezit van zekeren graad van lichaamskracht en lichaamsvaardigheid verkorting van dienstduur vast te knopen. De wet bepaalt dan ook, dat zij die voldoen aan zekere eischen, omschreven bij algemeenen maatregel van bestuur, twee maanden later worden ingelijfd, zoodat de duur der eerste oefening is teruggebracht tot 6½ maand voor hen, die behooren tot een onbereden korps, waarbij de duur der eerste oefening 8½ maand is.

4. Oprichting van administratietroepen (ten hoogste 1500 man per lichting van 23000 man), oorspronkelijk mili-

taire werkers genaamd, ter verrichting van bijzondere diensten (corveeën, dienst in keuken of magazijnen, enz.), zoodat de andere dienstplichtigen den vollen leergang ongestoord kunnen doorloopen. Duur eerste opkomst ten hoogste 8½ maand en 2 herhalingsoefeningen; bij vrijwillige verlenging met ten hoogste 6 maanden, geen herhalingsoefeningen. De werkers worden gedurende 3½ maanden geoefend te gelijk met de andere manschappen, en daarna schier uitsluitend belast met werkdiensten; zij worden ingedeeld bij depots en verrichten dan in geval van opkomst hulpdiensten.

5. Verscherpte kaderplicht; óók *aanwijzing* voor de opleiding tot *militie*-officier, ter aanvulling van incompleet wegens niet voldoende vrijwillige aanmelding. Het streven blijft in de behoefte aan verlofsofficieren in de eerste plaats te voorzien uit het reserve-kader (verbintenis als vrijwilliger; intermitterende of achtereenvolgende opleiding en oefening).

Het verblijf onder de wapenen voor eerste oefening wordt verlengd met ten hoogste 6 maanden voor hem, die de officiersopleiding volgt; met ten hoogste 3½ maand voor hem, die tot onderofficier wordt opgeleid. ¹⁾

Hij die uit de militie tot officier wordt benoemd, gaat over naar het reserve-personeel. Eene gelijke bepaling is opgenomen in de gewijzigde Landweerwet voor hem, die uit de landweer officier wordt.

6. Handhaving van een blijvend gedeelte (infanterie en vestingartillerie); van elke lichting niet minder dan 3800 man en niet meer dan 4500 voor beide wapens te zamen; dienstdaag als zoodanig niet korter dan 4 maanden en niet langer dan 4½ maand. Het twee-ploegenstelsel maakte het mogelijk gedurende het geheele jaar met slechts één blijvend gedeelte in de kazernes de beschikking te hebben over een voldoende aantal geoefenden.

Als regel jaarlijks eenmaal onderzoek door den militie-commissaris.

Onder de redenen van *vrijstelling* zijn in de Militiewet

¹⁾ Korpsen met eene eerste oefening van niet langer dan 8½ maand.

1912 begrepen, die, welke ook in de Militiewet 1901 als zoodanig bekend waren, benevens die, welke volgens laatstgenoemde wet grond opleverden tot ontheffing van den werkelijken dienst. Ongeschiktheid voor den dienst is niet gerangschikt onder de redenen van vrijstelling. De wet wil dat vrijstelling wegens kostwinnerschap op ruime schaal wordt toegepast, ook al omdat het stelsel van vergoedingen zeer duur is (onder vigueur van de Militiewet 1901 \pm f 500.000 per jaar).

De Militiewet 1912 heeft wijders ingevoerd een algemeen keuringsplicht na uitspraak omtrent vrijstelling en uitsluiting; de keuring geschiedt door keuringsraden. Ook heeft zij wijziging gebracht met betrekking tot de inschrijving.

Als compensatie voor den langeren eerste-oefeningstijd gaan de ingelijfden bij de bereden korpsen, de pantserfort-artillerie en het korps torpedisten niet over naar de landweer.

Het kamerlid TER LAAN c.s. stelde tijdens de behandeling der Militiewet 1912 eene motie voor, tot strekking hebbende invoering van een *weerbelasting*. Der Regeering was eene weerbelasting sympathiek; zij hoopte, dat het haar gegeven zou zijn de weerbelasting tot stand te brengen. De motie verwierf echter maar 5 stemmen, die van de 5 aanwezige sociaal-democraten; hare verwerping ware hoofdzakelijk toe te schrijven aan een deel der gronden, tot hare verdediging aangevoerd.

Landweer (Wetswijziging van 28 April 1913, Stbl. No. 148). Diensttijd teruggebracht van 7 tot 5 jaar; één herhalingsoefening van ten hoogste 6 dagen tegen vroeger twee van dien duur; *echter verzwaring van dienstverplichtingen voor de kaderleden*; aan het jaarlijksch onderzoek kan eene oefening worden verbonden. Ondanks de vermindering van den dienstdtijd bleef de sterkte, verloop in aanmerking genomen, \pm 46.000 man, als gevolg van het jaarlijksche hooger militie-contingent.

Totale duur legerdienst $6 + 5 = 11$ jaar; volgens Militiewet 1901 en ongewijzigde Landweerwet $8 + 7 = 15$ jaar. In

verband met de inkorting van den diensttijd en de vervanging van de viermaanders door 6½-maanders, *allen* voorgeoefend, werd ééne landweerherhalingsoefening voldoende geacht; hierbij heeft mede gewogen, dat het oproepen van dienstplichtigen in de maatschappij meer gevoeld wordt, naarmate zij ouder zijn.

(*Opstellen over de levende strijdkrachten.* W. G. F. SNIJDERS, Lt. Generaal. *De Tijdspiegel* 1911.)

Landstorm. Krachtens het in 1907 gewijzigde art. 40 der Landweerwet, was op 1 Augustus 1907 de landstorm uit de rij onzer militaire instellingen verdwenen. Reeds vóór dien datum was, ook van de zijde der Volksvertegenwoordiging, herhaalde malen aangedrongen op de totstandbrenging van eene nieuwe regeling betreffende den landstorm. De Landstormwet zou de „sluitsteen” zijn van het gebouw der landsverdediging, waarmee dan bedoeld wordt, „dat zij de laatste zijn zal van het wetten-complex, dat ten grondslag ligt aan de vorming en de organisatie onzer levende strijdkrachten.” De Minister SABRON deed in 1909, bij de ontwikkeling van zijn programma, de toezegging een voorstel van wet, betreffende de samenstelling van den landstorm, aanhangig te zullen maken. En het is dit voorstel, dat Minister COLIJN als Landstormwet in het Staatsblad heeft weten te brengen. (Wet 28 April 1913, Stbl. No. 149.)

Achter militie en landweer is noodig een landstorm, welke den legeraanvoerder de beschikking verzekert over eene aanvullingsreserve van vroeger gedienden en over de arbeidskrachten, welke in tijd van oorlog ten behoeve van de gemobiliseerde strijdkrachten onontbeerlijk zijn te achten. In verband met hare tweeledige bestemming is de landstorm verdeeld in twee categorieën; de eene categorie neemt in zich op de vroeger gedienden van militie en landweer, zoomede gewezen vrijwilligers, en van haar kan gevorderd worden zoowel gewapende als ongewapende dienst; de tweede categorie is samengesteld uit hen, die niet — vrijgestelde en vrijgelote militieplichtigen — of niet voldoende in den wapenhandel geoefend zijn, b.v. hospitaalsoldaten; van de tweede categorie kan uitsluitend ongewapende dienst gevorderd

worden; de dienstplicht voor de eerste categorie vangt aan na het ontslag uit den militie- of landweerdienst; voor de tweede categorie in het algemeen tegen het einde van het jaar, waarin de dienstplichtige 19 jaar geworden is; voor allen eindigt de landstormdienstplicht in gewone tijden met 31 Juli van het jaar, waarin het 40e levensjaar is volbracht; zij, die tot geen enkelen dienst verplicht zijn, kunnen worden aangenomen als landstorm-vrijwilliger; de landstorm is ongeorganiseerd, en in gewone tijden wordt geen enkele dienst van de landstormplichtigen gevorderd. Art. 6 der wet: „Door Ons kan machtiging worden verleend om, zoodra in geval van oorlog, oorlogsgevaar of andere buitengewone omstandigheden de niet in werkelijken dienst zijnde dienstplichtigen van militie en landweer door Ons geheel of ten deele buitengewoon onder de wapenen worden geroepen, tot den landstorm behoorende dienstplichtigen tot werkelijken dienst te doen oproepen wanneer, waar en naarmate het belang der landsverdediging dit vorderen mocht.” Volgens mededeeling van de Regeering zou, de wet cenmaal doorgewerkt hebbende, de beschikking verkregen worden over ± 450.000 man; ± 160.000 man eerste categorie (gewapend) en ± 290.000 man tweede categorie (ongewapend). (*Landstormhandleiding*; SAMSOM 1913). De totstandkoming van de Landstormwet was de voltooiing van de reorganisatie van het leger, waartoe Minister ELAND ruim 12 jaar geleden het initiatief had genomen.

Niet onvermeld mag blijven, dat de reorganisatie-plannen van den Minister COLIJN bestreden werden door den Oud-Kolonel N. BOSBOOM, later Minister van Oorlog, die nadrukkelijk aanpreef het zoogenaamd *verdubbelingsstelsel* (Brochure 1912). De denkbeelden van den oud-kolonel brachten heel wat pennen in beweging. (*Een infanterist over de reorganisatie der Infanterie*. W. H. VAN TERWISGA, Kolonel-Commandant van het 4e Regiment Infanterie, 1912; *Open brief aan den oud-kolonel der Artillerie* N. BOSBOOM. N. J. KOOIMAN, Kapitein-adjutant 1e Regiment Infanterie, 1912; *De Nieuwe Courant*, December 1912). De minister COLIJN gaf eene critiek op het stelsel in zijne aan de Tweede Kamer ingezonden nota van 5 November 1912. (*Vgl. Vereeniging*

ter beoefening van de Krijgswetenschap. 1918—1919, bldz. 272—278).

In 1913 werd het verdubbelingsstelsel ingevoerd bij de be-
reden Artillerie.

In het Rapport der Defensie-commissie (1920), ingesteld
door den algemeenen bond van R. K. Rijkskieskring-organi-
saties in Nederland (R. K. Staatspartij), is een soort verdub-
belingsstelsel aanbevolen.

Voorstellen betreffende terugbrenging van het aantal
oefeneenheden zijn achterhaald, ja voorbijgesneld door de
bepalingen van de geldende vredesorganisatie.

Beperking van het aantal oefeneenheden is niet te ont-
gaan, wanneer, bij handhaving van eene bepaalde oorlogs-
organisatie en troepensterkte, gestreefd wordt naar verlaging
van het vredesbudget.

Mochten de wetten COLIJN niet een ieder bevredigen,
en welke wet doet dat wèl?, moeilijk kan ontkend
worden, dat in ruime militaire kringen beseft werd,
dat zij, bij goede toepassing, geleidelijk de oorlogswaarde van
de krijgsmacht tot een aanmerkelijk hooger peil zouden
opvoeren. Ook thans zou wederom de grootste moeilijkheid
zijn de encadreering van de landweer naar den eisch te
verzekeren.

De critiek wierp zich vooral op de vermindering van het
aantal lichten van 15 op 11; „een rampzalig offer aan
een verkeerden volksgeest” (Generaal STAAL). Daarbij werd
echter o. m. niet voldoende in het oog gevat, dat de totale
legersterkte, ten gevolge van de contingentsverhooging, niet
teruggegaan was.

*31 Juli 1914. Afkondiging mobilisatie Nederlandsche
krijgsmacht; 1) sterkte \pm 200.000 man.*

De mobilisatie had een vlot verloop: reeds op het einde
van den eersten mobilisatiedag was bij verreweg het gros van
de onderdeelen 90—100 % van de verlofgangers aanwezig.

1) Te 2 uur nam. van dien dag werd het bevel uitgevaardigd
tot de *opkomst met spoed* van militie en landweer.

Op 30 Juli was reeds onverwijld de landweer-grens-, en kust-
wacht opgeroepen.

De snelle overgang van den vredes- op den oorlogsvoet werd bevorderd door de organisatiewijziging (Minister COLIJN), vervat in de Kon. Besluiten van 28 Maart 1913, Nos. 38 en 39, blijvende daardoor het uitzettingsproces, dat zich bij mobilisatie moet voltrekken, beperkt binnen eigen troepencenheid (infanterie en vestingartillerie en pantserfort-artillerie), zoomede door de voorschriften, vervat in de Min. Besch. van 20 Oct. 1913, Afd. Militie en Landweer, (M) No. 235 (Indeelingsregeling).

Reeds spoedig na de mobilisatie van de krijgsmacht werd de gelegenheid opengesteld om voor den duur van het gevaar eene vrijwillige verbintenis aan te gaan, hetzij bij een der korpsen, hetzij bij te vormen landstormafdeelingen. (Kon. Besluiten van 3 Aug. 1914, No. 22, en van 4 Aug. 1914, No. 49). De uitkomst beantwoordde niet aan de verwachting. Van de in 1914 bestaande 358 vereenigingen tot bevordering van 's Lands weerbaarheid, ging geen enkele „vereeniging” naar den vrijwilligen landstorm over; wel waren er vereenigingen, waarvan een vrij groot deel der leden zich dadelijk voor den militairen dienst aanmeldde. De vrijwillige landstorm heeft in de latere perioden van de mobilisatie zich doen kennen als een instituut van niet geringe beteekenis. (*Nederland in oorlogstijd*, Afl. 1, *De mobilisatie van de Landmacht*, P. J. VAN MUNNEKREDE, *Kapitein van den Generalen Staf*).

De mobilisatie bracht militie- en landweertlichtingen van te geringe sterkte.

Tegen het begin van den wereldoorlog waren niet meer dan 2 lichtingen onder de wapenen, welke, ingevolge de Militiewet 1912, de nieuwe, grootere sterkte hadden van 23.000 man; de landstorm telde nog niet eens twee volledige klassen (Overgangsbepaling Landstormwet: „Tot den landstorm behooren geen andere personen dan die na het in werking treden van deze wet — datum van inwerkingtreding 30 April 1913 — in een der toestanden, omschreven in artikel 2, komen te verkeerem.”) De oorlogsomstandigheden, rondom, deden alras de noodzakelijkheid beseffen de sterkte van de krijgsmacht te verhoogen, terwijl zij juist

terugging door vele afkeuringen. Bovendien kwam steeds meer en meer de drang tot uiting, de dienstplichtigen der oudere lichteningen naar de haardsteden te doen terugkeeren.

In verband met het een en ander werden verschillende voorzieningen getroffen; het op 1 Aug. 1914 nog niet ingelijfde deel van de lichtening 1914 werd opgcroepen; de inlijving van de lichtening 1915 werd vervroegd; de lichtening voor de lichtening 1915, en verdere lichteningen, werd afgeschaft, zoodat de lichtingssterkte bereikte het aantal van \pm 28000 man.

Noodwetten gaven uitbreiding aan den landstorm: terugwerkende kracht ten aanzien van hen, die in 1911, 1912, dan wel in 1913 vóór 24 Mei den verplichten of vrijwilligen dienst bij de zeemacht, bij het leger hier te lande of bij de koloniale troepen hadden verlaten; toelating tot het aangaan van eene verbintenis bij den vrijwilligen landstorm van hen, die weliswaar reeds behoorden tot den landstorm, doch van wie bij oproeping geen gewapende dienst gevorderd zou kunnen worden (bevordering van de oprichting van vrijwillige landstormkorpsen; niet te verwarren met partijgangerskorpsen, welke geen deel uitmaken van de krijgsmacht); bepaald kon worden, „door Ons”, dat tot den Landstorm mede zou behooren ieder — voor zoover hij niet reeds tot den landstorm behoorde —, die niet vóór 1916 het 30ste levensjaar bereikt had, echter met inachtneming van aangegeven beperking; bevoegdheid tot indeeling bij den gewapenden landstorm van hen, die behoorden tot de categorie ongewapenden; bepaald kon worden, „door Ons”, dat voor den landstorm werd ingeschreven, zonder daartoe te behooren, ieder, die vóór 1916 het 30ste, maar nog niet het 40ste levensjaar had volbracht.

De jongere manschappen van den landstorm losten, na eene opleiding van vier maanden bij de depots, de oudere onder de wapenen zijnde dienstplichtigen af; deze werden dan met tijdelijk of onbepaald verlof huiswaarts gezonden; niet met groot-verlof zijnde, bleven zij derhalve onmiddellijk beschikbaar.

Tegen het eind van den mobilisatie-toestand was de sterkte

van de krijgsmacht gestegen tot rond 450.000 man (Legercommissie).

Geleidelijk was men den algemeenen dienstplicht nabij gekomen, en de Minister BOSBOOM, die nagenoeg den heelen duur van de mobilisatie het bewind voerde, wilde dan ook „wel de mededeeling doen, dat het in zijn voornemen lag ten spoedigste de ter zake — invoering van den algemeenen dienstplicht — noodige voorstellen te doen.”

Echter, nadat de wapenstilstand gesloten was (11 Nov. 1918), de onrust hier te lande tot bedaren was gekomen, trad een kentering in. De afschuw van den oorlog met al zijne verschrikkingen, de zware financiële zorgen en de hoopvolle gedachte, dat een Volkenbond althans het andermaal onverhoeds uitbreken van een oorlog zou kunnen voorkomen, ziedaar de voornaamste overwegingen, welke er toe leidden een legerorganisatie te ontwerpen, die zou schenken vermindering van financiële en persoonlijke offers. ¹⁾

Na groote krachtsinspanning, na Waterloo, 1839, 1870 en 1918 reactie!

9 September 1918 volgde Jhr. ALTING VON GEUSAU den Minister van Oorlog Jhr. DE JONGE op.

¹⁾ Reeds tijdens den wereldoorlog, in 1916, stelde het Tweede Kamerlid MR. H. P. MARCHANT het vraagstuk aan de orde betreffende de z.i. noodzakelijke reorganisatie der levende strijdkrachten bij herstel van den vredestoestand. (*Noodzakelijke legerhervorming*; overdruk uit de *Vragen des Tijds*). Zijne voorstellen werden behandeld in de brochure *De legerorganisatie van Mr. H. P. MARCHANT* door F. ARONSTEIN, Majoor der Artillerie op nonactiviteit, in de *Aug.-afl. 1916* van de *Vragen des Tijds* door J. SCHOON, 1ste Luit. der Infanterie, en in *De Militaire Spectator 1916, De komende strijd*, door A. HOOGEBOOM, Gen.-majoor b.d.

Van de steeds vaardige hand van W. E. VAN DAM VAN ISSELT verscheen in 1918 in *Onze Eeuw: De beteekenis en de verdere ontwikkeling van onze weermacht na demobilisatie*.

Zie o.m. een serie artikelen in de *Avondpost* (*Sept., Oct. en Nov. 1919; Febr. 1920; Sept. en Oct. 1921*) en *Onze nieuwe weermacht, 1919*, van de hand van J. C. VAN DEN BELT, Reserve-Kolonel G. S. De door dezen hoofdofficier ontwikkelde denkbeelden werden besproken door den Kap. v. d. Generalen Staf J. LAMBOUY in de *Maasbode van 12 en 15 Sept. 1919*, den Reserve-Kolonel G. S. M. MERENS in de *Avondpost van 27 en 28 Oct. 1921*, en den Majoor van den Generalen Staf W. E. VAN DAM VAN ISSELT in *De Militaire Spectator, 1919*.

Voorshands hield de Minister vast aan een sterkte van leger en landweer te zamen van ongeveer 200.000 dienstplichtigen, te verkrijgen door jaarlijksche lichtingen van 23.000 man, doch reeds spoedig diende hij een wetsvoorstel in tot wijziging van de Militiewet 1912, geldende voor de lichting 1920. De voornaamste afwijking bestond in verkorting van den duur van het eerste oefentijdperk. (Onbereden troepen 6-, cavalerie 18-, en bereden artillerie 12 maanden). Het wetsontwerp werd aangenomen (Wet van 10 Januari 1920, Stbl. No. 9).

31 Maart 1920 aanvaardde de Luitenant-Generaal POP de portefeuille van Oorlog; zijn optreden bracht geen ommekeer in de richting, welke de Regeering op defensiegebied had ingeslagen. Vermindering van lasten bleef richtsnoer.

In September 1920 werden bij de wetgevende macht twee wetsontwerpen aanhangig gemaakt. Het eene had tot strekking de bij de wet-ALTING VON GEUSAU ingevoerde beperking van den duur van het verblijf onder de wapenen te bestendigen voor de lichting 1921, terwijl de lichting voor dat jaar werd teruggebracht van 23.000 man tot 13.000 man; het andere hield in landstormvoorzieningen, welke het mogelijk maakten, in geval van mobilisatie reeds dadelijk te kunnen beschikken, ter wederopneming in de gelederen, over de geoefende landstormmannen, wier aantal in den loop der mobilisatiejaren sterk vermeerderd was; de reserve aan geoefenden zou eerst in 1935 geheel ingeteerd zijn. Het militieontwerp en het landstormontwerp werden door de Volksvertegenwoordiging aangenomen, en geplaatst in het Staatsblad van 16 Februari 1921, onder Nos. 60 en 61.

Bij de behandeling van evenbedoeld militieontwerp was daarin eene bepaling ingelascht, voorschrijvende dat alsnog 10.000 man lichting 1921 zouden worden ingelijfd, zoo niet vóór 1 September 1921 de sterkte der jaarlijksche lichting nader bij de wet zou zijn geregeld.

Toen het, tegen de verwachting in, hoogst waarschijnlijk zoo niet zeker werd (ontslagaanvraag van het geheele kabinet), dat die regeling niet tijdig tot stand zou komen, werd bij de Wet van 9 September 1921, Stbl. No. 1051, be-

~~Bldz. 69. Tusschen op een na laatsten en laatsten regel te stellen.~~

— ..verwierf het voorstel BOMANS e.s. de instemming der

paald, dat de inlijving van de 10.000 man voor goed achterwege zou blijven.

Te voren was reeds bij Koninklijk Besluit, gegrond op de aanwezigheid van „buitengewone omstandigheden” (art. 72 Militiewet 1921), de inlijving van de eerst aan de beurt zijnde dienstplichtigen van de lichting 1921 naar een later tijdperk verschoven; dit uitstel werd bij een nader besluit nog eens verlengd.

Welke waren nu aanvankelijk de plannen van den minister POP?

Vorming van een kernleger, geheel volledig toegerust, ook met artillerie, gevormd door 20 lichtingen van 13000 man. Uitbreiding in de diepte en inkrumping in de breedte; het voor de hand liggend middel, om bij behoud van de zelfde oorlogssterkte, vermindering van lasten in gewone tijden te verkrijgen; uiteraard doet echter de toepassing hiervan afbreuk aan de gevechtswaarde van den troep, daar toch de geoefendheid en de bruikbaarheid der oudere lichtingen sterk afneemt. 1) Men meende echter, dat, dank zij den invloed van den Volkenbond, voortaan in geval van oorlogsgevaar op meer voorbereidingstijd gerekend kon worden.

Eerste oefening: ten hoogste 6 maanden voor de onbereden troep (voor voorgeoefenden met ten hoogste 4 maanden te verkorten); ten hoogste 12 maanden voor de bereden manschappen der artillerie en ten hoogste 18 maanden voor de cavalerie. Opkomst in ploegen, zoodanig over elkaar heen strijkende, dat steeds geoefende manschappen in dienst zijn; *opleiding bij oefeningseenheden; oefening bij opkomst voor herhaling in de oorlogsverbanden; vermeerdering administratietroepen (militaire werkers)*. Voorts: wettelijke regeling met betrekking tot de algemeene lichamelijke ontwikkeling van de rijpere mannelijke jeugd, 14e tot 19e jaar, behorende de zorg hiervoor in hoofdzaak tot de taak van het Departement van Onderwijs; 2) van elke jaarlichting bij

1) De moeilijkheid is het „juiste milieu” te vinden.

Zie bldz. 7 en 8 van de brochure *Nederland's weerbaarheid*. (Overdruk *Vragen des Tijds 1916*); Luitenant SCHOON.

2) Gedwongen, algemeene lichamelijke opvoeding zou eischen

lcting ten hoogste 10.000 man te bestemmen voor reserve-troepen; na *inlijving oefenplicht*; 200 oefeningsuren in twee jaar, buiten het leger, gevolgd door een verblijf in oefencentra gedurende een of twee perioden van eene week. Uit deze *reserve-manschappen* te formeeren 72 reserve-bataljons (± 72000 man), grootendeels te encadreeren met personen getrokken uit- en opgeleid bij het kernleger.

Naderhand kwam de minister tot gewijzigd inzicht: de voor de reserve-troepen aangewezen manschappen moeten in beginsel voor eerste oefening een verblijf onder de wapenen doormaken van 4 maanden; zij krijgen gelegenheid zich van deze verplichting te ontdoen, door *vóór de inlijving* een voldoende graad van geoefendheid te verwerven door *vrijwillige oefening* (b.v. in de hoedanigheid van landstormvrijwilliger). De minister liet echter de splitsing *kernleger* en *reservetroepen* niet los, al werd het onderscheid vager; gelijkstelling van de reserve-troepen met het kernleger, zou, aldus de Minister, ten gevolge hebben verhooging van personeele lasten en belangrijke uitbreiding van organisatie en van materieele toerusting.

Verzet tegen het ontwerp POP ging uit van de voorstanders van een *eenheidsleger*, die desnoods bereid waren de eerste oefening van de onbereden troepen, behoorende tot 's Ministers kerntroepen, terug te brengen van 6 maanden tot 5, mits daarentegen die van de reserve-troepen werd verhoogd van 4 op 5 maanden, al of niet gepaard met verlaging van het contingent.

De Minister handhaafde zijn standpunt; het art. 27 van zijn ontwerp, betrekking hebbende op de sterkte van het jaarlijksche contingent, werd door de Tweede Kamer afgestemd, en dientengevolge trad hij af.

15.000 goed voorbereide onderwijzers, 4000 lokalen, eenige honderden speeltuinen; daartoe zou jaarlijks noodig zijn ruim f 8.000.000. (*Democratiseering van de weermacht. De militaire Spectator, 1919. S. VAN AKEN*).

Zie: *Verslag der Commissie in zake de lichamelijke ontwikkeling in het leger, ingesteld bij Besch. van den Minister van Oorlog van 17 Dec. 1917, Kab. Litt. M. 165, zoomede het hoofdstuk „Opvoeding der jeugd” van het Verslag der Staatscommissie van 1888.*

De heer VAN DIJK, oud-officier, volgde den Minister POP op (28 Juli 1921).

Bij nota van wijziging herstelde de Regeering het *eenheidsleger*; jaarlijks in te lijven 19.500 man; *allen krijgen eene gelijkwaardige opleiding*; het gros van de onberede troepen een eerste oefening van 5½ maand de laatste 1½ maand door te brengen in oefenkampen, waarvan hooge verwachting gekoesterd werd. Het in dezen zin gewijzigd ontwerp Pop werd door den Minister VAN DIJK krachtig verdedigd; het werd in de Tweede Kamer aangenomen op 14 December 1921, en in de Eerste Kamer op 2 Februari d.a.v.; de wet verscheen in Stbl. No. 43, 4 Febr. 1922, en trad in werking op 1 Maart d.a.v. De wettelijke benaming der wet is *Dienstplichtwet*; zij werd gewijzigd bij de wetten van 2 Juli 1923, Stbl. No. 310, en 29 Juni 1925, Stbl. No. 308.

De Dienstplichtwet treedt in de plaats van de Militie-, de Landweer-, en de Landstormwet, waarmede alzoo de onderscheiding militie, landweer en landstorm is vervallen, behoudens uiteraard met betrekking tot overgangsbepalingen.

Uit een militair oogpunt heeft de tot zekere hoogte kunstmatige splitsing van de krijgsmacht in militie, landweer, en landstorm nadeelig gewerkt. Het leger-bestuur is nu geheel vrij ten aanzien van de aan de lichten, deel daarvan, te geven bestemming, en kan in geval van mobilisatie de opkomst der dienstplichtigen meer regelen, naarmate de omstandigheden zulks vereischen.

Door de samenvatting van den geheelen dienstplicht in ééne wet is een veel beter geheel verkregen, hetgeen regeling der stof, vooral wat de uitvoeringsbepalingen betreft, veel minder ingewikkeld en omslachtig maakt. De wet bevat slechts 54 artikelen; de redactie munt uit door helderheid en eenvoud.

Het woord „landstorm” blijft voortbestaan in *Vrijwillige Landstorm*. De Dienstplichtwet legt den grondslag voor dit instituut, waar zij in art. 1, punt j, bepaalt, dat als regel de voorgeoefendheid verkregen moet worden door oefeningen bij den Vrijwilligen Landstorm. De deelneming aan de oefe-

ningen geschiedt in de hoedanigheid van landstorm-vrijwilliger. ¹⁾

De vrijwillige landstorm omvat behalve het vooroefenings-instituut de navolgende bijzondere korpsen: Motordienst, Vaartuigendienst, Luchtvaartdienst en Spoorwegdienst. Tot de verbintenis bij de bijzondere korpsen kan niet alleen worden toegelaten een ieder, die in gewone tijden geenerlei dienstplicht (Dienstplichtwet) heeft te vervullen, doch ook hij, die den eerste-oefentijd achter den rug heeft (onthefing van andere dienstplichten).

Eene derde categorie vormen de vrouwelijke vrijwilligers, waartoe zich b.v. kunnen aanmelden doctoren en verpleegsters.

*(Kon. Besluit 27 Februari 1922, Stbl. No. 92, laats-
telijk gewijzigd bij Kon. Besluit van 16 September 1925,
Stbl. No. 388).*

Zonder rekening te houden met voorschriften betreffende bijzondere, dan wel uitzonderingsgevallen, volgt hier nog

¹⁾ Met betrekking tot de geschiedenis van het militair-voor-
onderricht, zie, behalve bldz. 17—22 van *De Militiewet 1912*,
SAMSOM, 1912, *Jaarboekje Nederlandsche Weerbaarheidsbond*;
De Scherpshutter; Allen *Weerbaar*; *Verslagen der Vereeniging
ter beoefening van de Krijgswetenschap*.

De *Bijzondere vrijwillige landstorm* (onjuiste, oneigenlijke be-
naming) vormt geen onderdeel van de krijgsmacht. De Bijzon-
dere vrijwillige landstorm is ontstaan in November 1918, door-
dat de Minister van Oorlog een comité opdroeg uit dienstplichti-
gen eene vrijwillige organisatie te vormen (moreele verbintenis;
art. 35 Dienstplichtwet: „onverplicht” dienst doen), welke
opdracht officieel bevestigd werd in Legerorder B. No. 125 van
1919. Thans sterk \pm 50.000 man, dienstplichtigen en kader van
het leger; strekt, zoo noodig, tot steun van het wettig gezag,
en vervult alzoo een deel van de taak van het vroegere blijvend
gedeelte (Militiewet 1901 en Militiewet 1912) (*De Bijzondere
vrijwillige Landstorm*. G. F. BOULOGNE).

Verband met het laatste houdt ook wel de oprichting, gemeente-
lijk en vrijwillig, van Burgerwachten, een volkomen burgerlijk
instituut, vormende een soort vrijwillig hulp-politiekorps. Tijdens
de mobilisatie hebben zich plaatselijk hier en daar scherp-
shuttersverenigingen beschikbaar gesteld ter handhaving van
orde en rust in de gemeente.

De burgerwachten doen denken aan de stedelijke schutterijen
van de 17e en de 18e eeuw.

volledigheidshalve de inhoud van enkele der voornaamste wetsbepalingen, waaraan hier en daar een kort woord ter toelichting is toegevoegd.

De wet verlangt afzonderlijke loting voor elke lichting, waaraan deelnemen alle voor den dienstplicht ingeschreven personen; inschrijving in Januari van het jaar, waarin het 19e jaar volbracht wordt; *ieder* ingeschrevene is *verplicht* zich te onderwerpen aan een onderzoek omtrent zijne geschiktheid voor den dienst. Het geheele getal ingeschrevenen beloopt thans rond 70.000 man; hiervan af te trekken rond 20.000 voorgoed afgekeurden, uitgeslotenen en overledenen, zoodat rond 50.000 man aan de loting deelnemen. De loting maakt uit, wie zullen worden ingelijfd bij de categorie *gewoon* dienstplichtigen; jaarlijks ten hoogste 19,500 man, ¹⁾ waarvan ten hoogste 1000 man voor de zee-macht (hier, en ook in overige militiewetten o. a. in dit opzicht onder „ten hoogste” te verstaan „nagenoeg”); de overigen worden bestemd voor de categorie *buitengewoon* dienstplichtigen.

De dienstplichtigen, gewone en buitengewone, worden ontslagen met ingang van 1 Oct. van het jaar, waarin zij 40 jaar oud worden; echter onderofficieren met ingang van 1 Oct. van het jaar waarin zij 45-, en officieren met ingang van het jaar waarin zij 50 jaar oud worden. In het algemeen is derhalve de totale duur van den dienstplicht gelijk aan dien, welke op den dienstplichtige rustte, ingevolge de Militiewet 1912, de Landweeerwet en de Landstormwet.

Wanneer de dienstplichtwet heeft doorgewerkt, dan geeft zij de beschikking bij 15 lichtingen over rond 228000, en bij 20 lichtingen over rond 297.000 gewoon dienstplichtigen.

Sterkte 20 lichtingen buitengewoon dienstplichtigen rond 410000.

¹⁾ Vermeerderd met rond 2500 (zie slot-zinsnede art. 27).

Aantal ingeschrevenen in 1861 rond 32000: sterkte jaarlichting Militiewet (1861) 11.000 man. Derhalve was de druk op de bevolking van de jaarlichting, uitsluitend lettende op het sterkte-cijfer, in 1861 zwaarder dan thans het geval is; het verschil is niet groot.

De gewone dienstplichtigen zijn verplicht tot het vervullen van werkelijken dienst: *a.* voor eerste oefening; *b.* voor herhalingsoefeningen, en *c.* in geval van oorlog, oorlogsgevaar of andere buitengewone omstandigheden.

De buitengewone dienstplichtigen zijn alleen verplicht tot het vervullen van werkelijken dienst in geval van oorlog, oorlogsgevaar of andere buitengewone omstandigheden; alsdan treedt automatisch algemeene dienstplicht in, ¹⁾ verkrijgt het legerbestuur automatisch de beschikking over rond 410.000 buitengewoon dienstplichtigen, niet georganiseerd en ongeoeffend. (vgl. art. 6 Landstormwet, bldz. 64).

De duur der eerste oefening bedraagt: *a.* ten hoogste vijf en een halve maand voor de onberedenen, behoudens onder *b.* en *c.*; *b.* ten hoogste negen maanden voor de onberedenen — de ziekenverplegers en de dienstplichtigen van den luchtvaartdienst uitgezonderd — die na hunne inlijving in opleiding zijn genomen tot onderofficier; *c.* ten hoogste twaalf maanden voor de onberedenen, die na hunne inlijving in opleiding zijn genomen tot officier, voor de ziekenverplegers, voor de dienstplichtigen van den luchtvaartdienst en voor de beredenen der artillerie; *d.* ten hoogste vijftien maanden voor de cavalerie.

Voor de voorgeoeffenden van de landmacht wordt de duur der eerste oefening met vier maanden verkort, althans indien zij behooren tot een wapen of korps, waarop de voorgeoeffendheid betrekking heeft. Van de verkorting voor voorgeoeffenden zijn wettelijk geen legeronderdeelen uitgesloten.

Behoudens de uitzonderingen vangt de eerste oefening aan terstond na de inlijving; de regeling van het ploegenstelsel is overgelaten, aan de uitvoeringsbepalingen. De dienstplichtigen kunnen worden verplicht ter eerste oefe-

¹⁾ In Ned.-Indië is voor mannelijke ingezetenen van 18 tot 45 jaar, die Nederlandsche onderdanen zijn en niet behooren tot de Inlanders of vreemde Oosterlingen, algemeene, persoonlijke dienstplicht ingevoerd. (Dienstplichtbesluit Ned. Stbl. 1923, No. 223, en Ned.-Ind. Stbl. 1923, No. 408; Dienstplichtregeling Ned.-Ind. Stbl. 1924, No. 44).

Het Dienstplichtbesluit is tot dusver toepasselijk verklaard op Java en Sumatra en omliggende eilanden.

ning op te komen in twee of meer niet aansluitende tijdvakken; bij de infanterie b.v. diende aanvankelijk de tweede jaarploeg van 1 November—1 Maart (individuele oefening en opleiding in klein verband), terwijl de 1½ maand, welke nog te dienen was (aangeduid met „vervolgoefeningen”), viel in het eerst volgend tijdvak 15 Juli—1 September.

De wet kent geen administratie-troepen (militaire werkers) en geen blijvend gedeelte (uitbreiding van het aantal burgercorveeërs); ook bevat zij geen nadrukkelijk voorschrift betreffende aanwijzing voor kader- en officiersopleiding. daar gemeend werd, dat geen afzonderlijke wettelijke bepaling noodig is ter verleening van de bevoegdheid een dienstplichtige aan te wijzen voor eenigen bijzonderen militairen dienst, van welken aard ook (c.q. het volgen van kader- of officiersopleiding).

De totale duur der herhalingsoefeningen bearaagt ten hoogste 40 dagen (voor onderofficieren, als regel, elke herhalingsoefening 7 dagen langer); voor zooveel de landmacht betreft te verdeelen over twee tijdvakken, vallende binnen de eerste zes jaren na het jaar, waarin de eerste oefening is beëindigd. De ziekenverplegers en de dienstplichtigen van den luchtvaartdienst zijn vrij van herhalingsoefeningen.

Behoudens vast te stellen uitzonderingen is de grootverlofganger verplicht zich eenmaal 's jaars te onderwerpen aan een onderzoek.

De Dienstplichtwet houdt rekening met de invoering van den dienstplicht in Nederlandsch-Indië, de wijziging van het Wetboek van Strafrecht voor zoover betreft de voorwaardelijke veroordeeling, de totstandkoming van het militair straf- en tuchtrecht.

De Memorie van Toelichting geeft nog een beknopt overzicht van de verschillen tusschen de Dienstplichtwet en hare voorgangster (verruiming en vereenvoudiging van de vrijstelling wegens broederdienst; 1) uitbreiding van de vrij-

1) Stelsel van „één per gezin” (art. 16¹); het aantal vrij te stellen personen ondergaat daarenboven nog uitbreiding door de verruiming, gelegen in art. 16².

stelling van kostwinners en beperking van de kostwinnersvergoeding; vrijstelling wegens persoonlijke onmisbaarheid; en zoo meer).

Het Kon. Besluit van 27 Februari 1922, Stbl. No. 91, regelt de eischen van voorgeoefendheid; laatstelijk gewijzigd bij Kon. Besluit van 23 Juni 1925, Stbl. No. 272.

De Dienstplichtwet is bedoeld als uitvloeisel van den eersten volzin, tweede lid, art. 181 Grondwet 1887 (art. 182 Grondwet 1922): „De wet regelt den verplichten krijgsdienst.”

Bepalingen betreffende den militairen dienst, waartoe, ingevolge verbintenis, verplicht zijn de beroepsvrijwilligers en de vrijwillige landstormers behoeven dus niet bij de wet te worden vastgesteld, en dit is dan ook niet geschied.

De evolutie, die op het gebied van militaire wetgeving sedert ruim een kwart eeuw begonnen is, gunt het leger den tijd niet om op zijn verhaal te komen.

Niet aannemelijk is het, dat zij thans voor geruimen tijd tot staan zal komen, 1) en al evenmin is te aanvaarden, dat zij zonder storende afdwalingen eene bepaalde lijn zal kunnen volgen, tenzij zij met vaste hand consequent geleid worde naar een wel overwogen, uiteindelijk te bereiken doel.

P. P. C. COLLETTE.

's-GRAVENHAGE, Maart 1926.

1) Zie, o.m., *Proeve eener oplossing van het legervraagstuk 1921*, door oud-Opperbevelhebber C. J. SNIJDERS c.s., voorts:

Van de Defensie 1920 en 1922, De Gids 1921 N°. 5 (Militie, Landweer, Landstorm), De Gids 1924 N°. 11 (Over verdedigbaarheid, wapening en encadreering) door Generaal-Majoor b.d. Jhr. L. M. A. VON SCHMID.

Redevoeringen van het Kamerlid H. COLIJN in het najaar 1922 bij de behandeling van de Staatsbegrooting voor 1923. Algemeen Handelsblad 29 Aug. 1924.

Dertig millioen bezuiniging. Het Militaire vraagstuk. Overdruk van twaalf hoofdartikelen in het daablad De Standaard 1924.